ΕΦΤΑ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ

ΛΟΡΕΝΣ ΦΕΡΛΙΝΓΚΕΤΤΙ

α΄ έκδοση στην ελληνική γλώσσα: Εκδόσεις ΑΙΟΛΟΣ, 1985

Εξώφυλλο: *El Algodonal* (*Το χωράφι με τις μπαμπακιές*), πίνακας της Μύριαμ Γκεβάρα.
© Εκδόσεις ΑΙΟΛΟΣ, Σόλωνος 114, 106 81 Αθήνα, τηλ.. 3630.214

ΛΟΡΕΝΣ ΦΕΡΛΙΝΓΚΕΤΤΙ

ΕΦΤΑ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΙΣ ΦΕΛΒΕΡ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΗΣ ΠΑΠΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΙΟΛΟΣ
ΑΘΗΝΑ 1985

Εισαγωγή

Ο Λόρενς Φερλινγκέττι, γνωστός ποιητής μπητ και ιδιοκτήτης του εκδοτικού οίκου-βιβλιοπωλείου «Σίτι Λάιτς», στο Σαν Φραντσίσκο, θεωρείται ένας αναρχικός-ειρηνιστής που ακολουθεί την παράδοση των ποιητικά στρατευμένων, όπως ο Κένεθ Ρέξροθ και ο Κένεθ Πάτσεν. Σταθερό μέλος της ποιητικής σχολής του Σαν Φραντσίσκο αποτελεί κι αυτός μια σταθερή δύναμη για την προώθηση και τη διεύρυνση της ανθρωπιστικής συνείδησης.

Η ποίησή του ποικιλότροπη, περιλαμβάνει λυρικά και σατιρικά, προσωπικά και πολιτικά, προφορικά αλλά και έντεχνα στοιχεία. Ξεκινώντας τη λογοτεχνική του καριέρα σαν σουρρεαλιστής με το μυθιστόρημα «Αυτή», γραμμένο στο Παρίσι το 1960, πέρασε τα υπόλοιπα είκοσι χρόνια ταξιδεύοντας σ' όλο τον κόσμο με σταθερά σημεία αναφοράς το «Σίτι Λάιτς», στο Σαν Φραντσίσκο και την ποίησή του. Αυτή αναδίνει τις εντυπώσεις του απ' αυτό τον «σκοτεινό, αιμοβόρο» κόσμο, που, όμως, μια ηλιαχτίδα πάντα καταφέρνει να φωτίσει.

Το προσωπικό του στιλ είναι μια ισχυρή δόση ρεαλισμού, πλουτισμένη με φαντασία και χιούμορ, που κρύβει την ανησυχία του για τις «αλήθειες» του μυαλού και το «κρυφό μήνυμα» τούτου του κόσμου.

Είναι αυτή η ανησυχία-πεσιμισμός, που κάνει την ποίησή του σύγχρονη και στρατευμένη. Είναι η ίδια αυτή ανησυχία που έκανε την αμερικάνικη διανόηση (όχι στην πλειοψηφία

της) να τεντώσει τ' αυτιά της στις κραυγές όλου του καταπιεσμένου κόσμου. Απ' τον Μπομπ Ντύλαν και την Τζόαν Μπαέζ, ως τον Άλλεν Γκίνσμπεργκ και το Λόρενς Φερλινγκέττι η αμερικάνικη ποίηση άνοιξε τις πύλες της στη σύγχρονη ζωή και την κατέγραψε, την τραγούδησε, δίνοντας την ευκαιρία στην ίδια τη ζωή να βρει μια άλλη λύση, μια επαναστατική διέξοδο. Σ' αυτή την προοπτική, επαναστατική, γιατί εκφράζει ενεργά την ανησυχία και τον πεσιμισμό, εντάσσεται και το τελευταίο ποιητικό ρεπορτάζ του Λόρενς Φερλινγκέττι. Η Νικαράγουα στο δρόμο της ελευθερίας, μπορεί να ενσαρκώσει το όραμα μιας πραγματικά ελεύθερης κοινωνίας; «Ελπίζω ναι, μα νομίζω πως όχι», είναι η απάντηση που μου έδωσε ο Λόρενς Φερλινγκέττι και που συνοψίζει το τεράστιο χρέος ενός ποιητή που στοχεύει πάντα μακρύτερα απ' όσο φτάνουν οι ανθρώπινες δυνατότητες.*

---

*Σ.τ.Μ.: Συνέντευξη τον Αύγουστο 1985 στη Cité des Arts, στο Παρίσι.

Ο Λ. Φερλινγκέττι έκανε μια ανάγνωση ποιημάτων του στην ΟΥΝΕΣΚΟ (10.7.85) μαζί με τον Μπρέιτεν Μπρέιτενμπαχ, ένα νοτιοαφρικανό ποιητή, που ζει έχοντας πολιτικό άσυλο, στη Γαλλία.

Πήγα στη Νικαράγουα την τελευταία βδομάδα του Γενάρη, 1984, για να δώσω στον ποιητή και υπουργό Πολιτισμού πατέρα Ερνέστο Κάρντεναλ, ένα σπόρο από το λουλούδι που φυτρώνει στον τάφο του Μπόρις Πάστερνακ. Ήταν κάτι που μου είχε δώσει ο ρώσος ποιητής Αντρέι Βοζνεζένσκι στη διάρκεια μιας ποιητικής ανάγνωσης ενάντια στον πόλεμο, οργανωμένης στο Παρίσι απ' την ΟΥΝΕΣΚΟ.

Όταν παρουσίασα στον Κάρντεναλ το σπόρο, σ' ένα υπαίθριο αμφιθέατρο στη Μανάγκουα, ένιωσα ότι δεν υπήρχε κανένας λόγος να υποδείξω σ' αυτόν ή στο ακροατήριο ότι ο σπόρος ήταν ένα σύμβολο όχι μόνο της δύναμης που έχει η ποίηση να καταργεί τα σύνορα του κόσμου που χωρίζουν τους λαούς, αλλά κι ένα σύμβολο (από τον τάφο αυτού του μεγάλου ρώσου συγγραφέα που έζησε στην πιο καταπιεστική περίοδο της σοβιετικής ζωής) της αντίστασης στο σταλινισμό. Το θέατρο βρισκόταν στην πλατεία του Πέντρο Χοακίν Καμόρο, που δολοφονήθηκε προς το τέλος της δικτατορίας του Σομόζα. Η αγανάκτηση που προκάλεσε, στην ουσία, βοήθησε το πιο γρήγορο τέλος της δικτατορίας.

Πήγα επίσης στη Νικαράγουα για να μοιράσω τα πρώτα αντίτυπα μιας ποιητικής ανθολογίας με το όνομα *Βολκάν*, που εκδίδει το βιβλιοπωλείο-εκδοτικός οίκος Σίτι Λάιτς, το οποίο αναφέρεται στην ποίηση της Κεντρικής Αμερικής, κι ακόμα, για να δω ο ίδιος την επανάσταση των Σαντινίστας.

Σαν ένας τουρίστας της επανάστασης με ιδέες ελευθεριακού πολίτη* είχα την ελπίδα να γνωρίσω τουλάχιστον τα υποθετικά όρια αυτού που ένας αναρχικός ναύτης του Συνδικάτου των Ναυτικών του Ειρηνικού, στο Σαν Φραντσίσκο, είχε αποκαλέσει «τουριστικές εκδρομές Ποτέμκιν».

Ήρθα στη Νικαράγουα πιστεύοντας ότι αυτό που συνέβαινε εδώ, δεν ήταν στην πραγματικότητα μια επανάσταση, τουλάχιστον με την έννοια του ιδεώδους που ονειρεύονται πολλοί θεωρητικοί επαναστάτες και ειδικά οι αναρχικοί. Αυτό που συμβαίνει εδώ, είναι περισσότερο η ανατροπή ενός τύραννου (Σομόζα) που υποστήριζαν οι ΗΠΑ και μια προσπάθεια ανατροπής του οικονομικού τυραννικού συστήματος της αποικιοκρατίας, μέσα απ' το οποίο η Λατινική Αμερική χρησιμεύει για χρόνια σαν αγορά φτηνού εργατικού δυναμικού για τις βορειαμερικάνικες και πολυεθνικές εταιρείες. Δεν πρόκειται για μια επανάσταση τόσο, όσο για μια αντι-αποικιοκρατική κρίση σε μια φτωχή χώρα με πληθυσμό όσο στην περιοχή του Σαν Φραντσίσκο, ερημωμένη απ' τον πόλεμο που χρηματοδότησαν οι ΗΠΑ, με απελπιστικά περιορισμένες πηγές ανεφοδιασμού, που προσπαθεί να στήσει κάποιου είδους «δημοκρατική κυβέρνηση» (μέσα στα δόντια των ΗΠΑ, που η πολιτική τους στοχεύει φανερά στο να αναγκάσει τη Νικαράγουα να προσχωρήσει στο σοβιετικό στρατόπεδο κι έτσι να τους δώσει τη δικαιολογία να επέμβουν για να «ελέγξουν» την κατάσταση).

Μπροστά σ' όλα αυτά, το κράτος που έφτιαχναν οι Σαντινίστας είχε σοβιετικού τύπου

---

* Ελευθεριακός πολίτης: αντιεξουσιαστής ή προτιμότερο ελευθεριακός που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα λεγόμενα «δικαιώματα του πολίτη».

κυβερνητική εξουσία; Σαν ένας ελευθεριακός πολίτης με αναρχικές συμπάθειες, ενδιαφερόμουν να ανακαλύψω πόση ακριβώς «εξουσία» είναι απολύτως αναγκαία για να μετατραπεί μια αποικιοκρατούμενη χώρα σε ελεύθερη κοινωνία. Υπήρχε έστω και πιθανότητα για κάτι τέτοιο, χωρίς να χαθεί η ελευθερία, την οποία πάντα ισχυρίζονται ότι επιζητούν οι επαναστάτες; Απάντηση σ' αυτή την ερώτηση δίνει η ιστορία των επαναστάσεων.

Η Νικαράγουα είναι τώρα ο τόπος που εστιάζουν τα πάθη της Αριστεράς, πενήντα χρόνια αργότερα από τότε που τέτοια πάθη και ελπίδες είχαν συγκεντρωθεί στη Δημοκρατική Ισπανία και διαψεύστηκαν, είκοσι πέντε χρόνια αργότερα από τότε που οι ίδιες ελπίδες είχαν συγκεντρωθεί στην Κούβα. Ο καθένας φαντάζεται το ιδεώδες του σαν την τέλεια κοινωνία και απογοητεύεται ή προσγειώνεται. Το απόλυτο είναι ακατόρθωτο. Στην ιστορία των επαναστάσεων, η παράγραφος των ατομικών πολιτικών δικαιωμάτων και ιδιαίτερα της ελευθερίας του λόγου και του τύπου, υπήρξε ο άξονας πάνω στον οποίο, σε τελική ανάλυση, όλα στηρίχτηκαν ή όλα γκρεμίστηκαν. Έτσι έγινε στην Κούβα, με αποτέλεσμα, τη δυσαρέσκεια πολλών αρχικών υποστηρικτών της, έτσι θα είναι και στη Νικαράγουα, που οι αρχηγοί της προσπαθούν, απ' ό,τι φαίνεται, θαρραλέα, να αποφύγουν τα λάθη που έκανε η Κούβα.

Πόσο *ελεύθερη* αποδεικνύεται η «ελεύθερη» Νικαράγουα;

27 Ιανουαρίου — Κάνω αυτό αυτό το ταξίδι με τον Κρις Φέλβερ, φωτογράφο απ' το Σαν Φραντσίσκο, γνωστό για τις ποιητικές του μελέτες και για το έργο που γύρισε με θέμα τη γενιά των Μπητ, που πρόσφατα προβλήθηκε απ' την τηλεόραση. Στην πτήση 500 της Αερόνικα απ' το Μαϊάμι, φαίνεται να είμαστε οι μόνοι βορειοαμερικανοί, εκτός από το νεαρό εικοσάχρονο φοιτητή με το σακίδιο στην πλάτη, που πάει να δουλέψει δυο βδομάδες με άλλους εθελοντές στη συγκομιδή του καφέ. Το αεροπλάνο πέταξε κατευθείαν πάνω απ' την ανατολική άκρη της Κούβας. Ξαφνικά, ύστερα από δυόμισι ώρες, βρισκόμαστε πάνω απ' τα σκοτεινά πράσινα νερά της λίμνης Μανάγκουα, κατεβαίνοντας κυκλικά στην καρδιά αυτού του αμφιθέατρου της Καραϊβικής όπου παίζεται η μοίρα της Κεντρικής Αμερικής.

Η αεροσυνοδός κάνει την ανακοίνωσή της, πρώτα στα ισπανικά, μετά στα αγγλικά. Οι πενήντα επιβάτες αναδεύονται —οι περισσότεροι είναι καλοντυμένοι νικαραγουανοί που μοιάζουν να είχαν πάει για ψώνια στο Μαϊάμι— μια γυναίκα σηκώνει τους ώμους λέγοντας ότι δεν υπάρχει τίποτα ν' αγοράσει κανείς στη Μανάγκουα και ότι ο μόνος λόγος που γυρίζει πίσω είναι επειδή έχει ένα μεγάλο σπίτι εκεί. Οι Σαντινίστας δεν της το έχουν πάρει, αλλά λέει ότι θα το χάσει αν μείνει μακριά περισσότερο από έξι μήνες. Είχε μέλη της οικογένειάς της και στις δυο πλευρές. Δεν ήταν λοιπόν φρόνιμο να πάρει το μέρος κανενός. Τα βαριά της δαχτυλίδια γυάλιζαν. (Αργότερα, θα είχαμε για οδηγό μια εικοσάχρονη κοπέλα που πρόσφατα είχε επιστρέψει από το εξωτερικό, όπου η οικογένειά της την είχε στείλει

για σπουδές μόλις άρχισε η επανάσταση και που μπορούσε να είναι η κόρη αυτής της γυναίκας.) Το αεροπλάνο κατεβάζει το μοχλό προσγείωσης μ' ένα ξερό ήχο και κατεβαίνουμε χαμηλά, πάνω απ' τα καφέ καί πράσινα χωράφια, πάνω από φάρμες με καφέ και άσπρα σπίτια, πέτρινα ή πλίνθινα. Η πρώτη εντύπωση είναι πόσο μικρά είναι όλα —ολόκληρη η Μανάγκουα ιδωμένη σε μια ηλιαχτίδα του δύοντος ήλιου. Το κέντρο της ισοπεδωμένο απ' το σεισμό του 1972 και ακόμα να ανοικοδομηθεί, ολόκληρη η πόλη να μοιάζει στο μέγεθος με το Μαζατλάν ή την Γκουανταλαχάρα χρόνια πριν, το αεροδρόμιο μια μικρογραφία. (Σαν παλιός γνώριμος του Μεξικού, πιάνω τον εαυτό μου να καταφεύγει σ' αυτού του είδους τις συγκρίσεις.) Ο Ερνέστο Κάρντεναλ είναι εκεί στο διάδρομο του χωραφιού, περιμένοντας να μας υποδεχτεί, φορώντας ένα μαύρο μπερέ και μια άσπρη *κοτόνα*, κοντομάνικη μπλούζα και μπλου-τζην. Η πόρτα του αεροπλάνου ανοίγει και κατεβαίνουμε — χειραψίες και ασπασμοί, ο Ερνέστο να λάμπει, μ' αυτό το αγγελικό του χαμόγελο, το κεφάλι του όπως πάντα ελαφρά γερμένο προς τη μια μεριά. Είναι σαν να τον ήξερα από πάντα, παρ' όλο που τον είχα συναντήσει μόνο μια φορά πριν την Επανάσταση κι άλλη μια φορά μετά, στο Σαν Φραντσίσκο, δεν τον γνώριζα όταν ήταν στο πανεπιστήμιο Κολούμπια ή αργότερα, όταν ήταν μαθητής του Τόμας Μέρτον στο μοναστήρι των Τραππιστών* στη Γεσθημανή του Κεντάκι. Τώρα, με περασμένα τα πενήντα, υπήρχε κάτι το παιδιάστικο και το αιώνιο σ' αυτόν και ίσως όλοι οι μικροκαμωμένοι ηλικιωμένοι άντρες με άσπρα γένια να δίνουν αυτή την εντύπωση. (Περιφρουρεί τον εσωτερικό του κόσμο, όπως όλοι οι δημόσιοι άγιοι πρέπει

* Μέλη ενός τάγματος μοναχών, που διακρίνεται για την αυστηρότητά του.

να κάνουν. Υπάρχει πάντα αρκετή δόση τραππισμού σ' αυτόν για να τον προφυλάει ακόμα και σε μια επανάσταση. Περιφρουρεί επίσης, την εσωτερική Επανάσταση και δεν του παίρνεις κουβέντα για αντιμαχόμενα θέματα, τουλάχιστον αν είσαι δημοσιογράφος.) Προχωρώντας προς το κτίριο του αεροδρομίου, παρατηρώ ένα μεγάλο ελικόπτερο με βάψιμο καμουφλάζ και δύο φύλακες με στολή και με όπλα AK-47 να το φρουρούν. Δε βλέπομε άλλα αεροπλάνα, στρατιωτικά ή εμπορικά. (Η εμπορική τους αεροπορία φαίνεται ότι αποτελείται μόνο από τέσσερα αεροπλάνα —δύο στη γραμμή για το Μαϊάμι, δύο για το Μέξικο Σίτι. Έχω την αίσθηση ότι η «ασφάλεια» είναι πολύ προσεγμένη — πολλές στολές να κυκλοφορούν, αλλά δύσκολα μπορείς να μιλήσεις για εμπόλεμη κατάσταση.) Μας συνόδεψαν τιμητικά σε μια αίθουσα επισήμων στο διώροφο άσπρο κτίριο. Ένας σερβιτόρος με άσπρο σακάκι κυκλοφορεί με μισογεμάτα φλιτζάνια μαύρο καφέ σ' ένα δίσκο και μια πετσέτα στο μπράτσο του. Κάποιος θα μπορούσε να σκεφτεί ότι είναι οι παλιές εποχές. Αλλά δεν είναι. Δυο νικαραγουανοί δημοσιογράφοι καθίζουν να μου πάρουν συνέντευξη, ο ένας απ' την εφημερίδα *«Ελ Ντιάριο»,* ο άλλος απ' το ραδιοφωνικό σταθμό των Σαντινίστας. «Γιατί ήρθατε;» Μια εξαιρετική ερώτηση. Το βλέπω σαν ένα ταξίδι-έρευνα, ελπίζοντας να ανακαλύψω ότι οι Σαντινίστας έχουν δίκιο και έτσι να μπορέσω να πάρω το μέρος τους δημόσια και όχι να κρατήσω πολιτική σιγή όπως κάνουν πολλοί αμερικανοί συγγραφείς σήμερα. (Όχι βέβαια μ' αυτή την πολυθρύλητη αντικειμενικότητα των βορειαμερικανών δημοσιογράφων, ελπίζω ότι εγώ τουλάχιστον έχω ένα ανοιχτό μυαλό, αλλά όχι τόσο ανοιχτό που να ξεχύνεται.) Λέω επίσης στους δημοσιογράφους, ότι ελπίζω να ανοίξω κάποια καινούργια τρύπα στο τείχος της απέραντης άγνοιας και της κακής πληροφόρησης και αδιαφορίας στις ΗΠΑ πάνω στην

υπόθεση της κυβέρνησης των Σαντινίστας και γενικά της Νικαράγουα.

(Τώρα που γράφω αυτά, δημοσιεύεται στους *Νιου Γιορκ Τάιμς* μια ιστορία του Φράνσις Ξ. Κλάινς με τίτλο «Προπαγάνδα, Προβολή ή απλώς Προπ», που αρχίζει έτσι: «Ουάσινγκτον, 14 Ιουνίου — Επίσημοι εκπρόσωποι του Λευκού Οίκου γέλασαν περιφρονητικά όταν ένας ρεπόρτερ τους ρώτησε αν οργανώνουν υπουργείο Προπαγάνδας. Αλλά ένα λεπτομερειακό εξωτερικό πρόγραμμα του Λευκού Οίκου δουλεύει σταθερά ένα χρόνο τώρα διαδίδοντας την άποψη της κυβέρνησης του Ρήγκαν, ότι η Νικαράγουα είναι ένα κομμουνιστικό τέρας που απειλεί το δυτικό ημισφαίριο και ότι το αμερικανικό κοινό δεν έχει πλήρως ενημερωθεί για τον κίνδυνο». Η ιστορία αναφέρει στη συνέχεια τις εκτενείς δραστηριότητες αυτής της «Εξωτερικής Ομάδας Εργασίας του Λευκού Οίκου» και αναφέρει ειδικότερα τις προσπάθειές της να διαψεύσει την πρόσφατη δημοσίευση της διαφωνίας του Ντέιβιντ Σ. Μακ Μάικλ, ενός πρώην πράκτορα της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, που ισχυριζόταν ότι η κυβέρνηση του Ρήγκαν παραπλανεί το Κογκρέσο και την κοινή γνώμη όσον αφορά τη Νικαράγουα. Στις 18 Ιουνίου οι Τάιμς δημοσίευσαν ένα κεντρικό άρθρο με το απόσπασμα απ' τη δήλωση του Μακ Μάικλ που κατηγορούσε την κυβέρνηση ότι «διαστρεβλώνει συστηματικά το ρόλο της Νικαράγουα όσον αφορά τον εφοδιασμό των επαναστατών του Σαλβαδόρ με όπλα, για να δικαιολογήσει τις προσπάθειές της για την ανατροπή της κυβέρνησης της Νικαράγουα».)

Οι συνεντεύξεις διαρκούν περίπου 20 λεπτά· μέσα σ' αυτό το διάστημα περνάμε απ' τα τελωνεία και τον έλεγχο διαβατηρίων και μας επιστρέφουν τα διαβατήριά μας.

Συναντάμε τον Μπιλ Φίνεγκαν, απ' το περιοδικό *Νιου Έιτζ* (Βοστώνη) και τον Κεν Σίλ-

Πηγαίνοντας απ' το αεροδρόμιο στη Μανάγκουα, μας υποδέχονται τα θαρραλέα πανό.

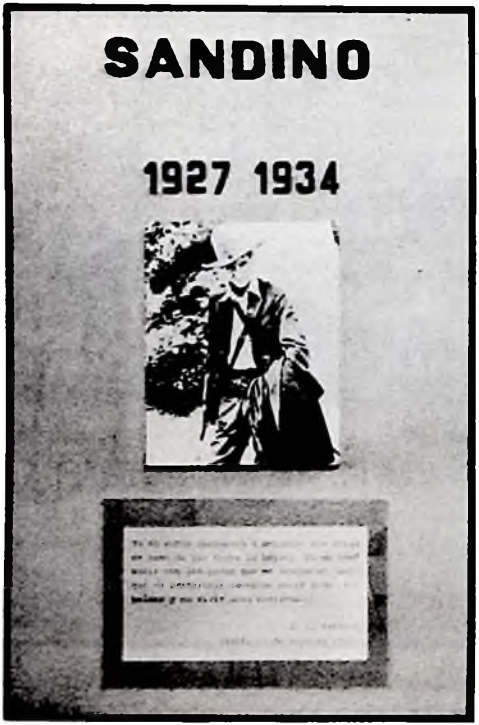

«Καλύτερα να πεθάνουμε επαναστάτες παρά να ζήσομε σκλάβοι...»

βερμαν, φωτογράφο για το Φίνεγκαν και συνεργάτη των *Νιου Γιορκ Τάιμς,* που και οι δυο τους θα ταξιδέψουν μαζί μας για αρκετό διάστημα. Ο Φίνεγκαν μας λέει ότι στον κάτω όροφο του αεροδρομίου, όπου ο κόσμος περνάει από τις διατυπώσεις, τους πήρε πάνω από δυο ώρες, ιδρωμένοι και χωρίς κλιματισμό. Εδώ, στον πρώτο όροφο είναι δροσιά. Ένας γερουσιαστής από την Ινδία δίνει συνέντευξη σε μια άλλη γωνιά της αίθουσας. (Είναι ο δόκτωρ Σρι Σουάμ Σίντερ Μοχαπάτρα και μια ιστορία αργότερα στη *Λα Μπαρικάντα* αναφέρει αποσπασματικά ότι ο γερουσιαστής εξέφρασε «την ανησυχία της κυβέρνησής του για τον τρόπο που οι ΗΠΑ προσπαθούν να υπονομεύσουν την ανεξαρτησία των χωρών της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής» και ότι δήλωσε πως «δε φαίνεται σωστό, για τη δημοκρατία της Βόρειας Αμερικής, μια τόσο ισχυρή χώρα να υποστηρίζει τους στρατιωτικούς δικτάτορες της περιοχής». Πρόσθεσε επίσης ότι η Ινδία έστελνε ιατρική βοήθεια στη Νικαράγουα και βοηθούσε στην κατασκευή των σιδηροδρομικών γραμμών καθώς και στην τεχνική βιομηχανική ανάπτυξη. Η Νικαράγουα, είπε, μπορεί να υπολογίζει στη συμπαράσταση της Ινδίας σαν μέλος του κινήματος των Αδέσμευτων Χωρών, των οποίων είναι πρόεδρος.)

Σύντομα βρισκόμαστε έξω από το αεροδρόμιο, στο δρόμο για την πόλη, σε μια τογιότα σεντάν (χωρίς αλεξίσφαιρο τζάμι;) Είμαστε σ' ένα φρεσκοστρωμένο δρόμο, πίσω μας ένα τζιπ με στρατιώτες που δείχνουν τα αυτόματά τους στον καθένα, ο Ερνέστο μας δείχνει τις μεγάλες άδειες εκτάσεις της πόλης που ερημώθηκε απ' το σεισμό πριν από μια δεκαετία και μετά, το μεγάλο πάρκο που έφτιαξαν οι Σαντινίστας σ' αυτή την αχρηστευμένη περιοχή, στο κέντρο της Μανάγκουα. Ό,τι έχει απομείνει από την «επιχειρησιακή περιοχή», μοιάζει

«Η αυγή δεν είναι πια μια φαντασία στο μυαλό μας αλλά μια πραγματικότητα».

με το κέντρο της πόλης Σαλίνας στην Καλιφόρνια, όπως ήταν πριν από πενήντα χρόνια —ένα ψηλό κτίριο σ' ένα λόφο είναι το πυραμιδοειδές ξενοδοχείο Ιντερκοντινένταλ (όπου μένουν οι λίγοι τουρίστες και οι περισσότεροι ξένοι δημοσιογράφοι). Η μικρή μας πομπή σκαρφαλώνει σ' έναν άλλο λόφο που ατενίζει το κέντρο της πόλης και φτάνουμε μπροστά στο επίσημο κτίριο-ξενώνα της κυβέρνησης. Η γειτονιά δίνει την εντύπωση ενός πλούσιου προάστιου μιας οποιασδήποτε λατινοαμερικάνικης πόλης. Μόνο που σε κανένα απ' αυτά τα πολυτελή προάστια δε θα έβλεπες ζωγραφισμένο σ' έναν τοίχο, στην άλλη μεριά του δρόμου, ένα πόστερ με μια αφιέρωση στον Κάρλος Φονσέκα (έναν ιδρυτή του Απελευθερωτικού Μετώπου των Σαντινίστας) που μπορεί να μεταφραστεί κάπως έτσι: «Κάρλος, το ξημέρωμα δεν είναι πια στη φαντασία του μυαλού μας αλλά πραγματικότητα. (Το απόσπασμα είναι του Τομάς Μπόρχε, υπουργού Εσωτερικών των Σαντινίστας — είναι ο τίτλος ενός από τα βιβλία του για την Επανάσταση.)

Εγκατασταθήκαμε σε μια πρώην ιδιοκτησία των *Σομοζίστας*. Είμαι ένας από τον κατάλογο διεθνών συγγραφέων που είναι προσκαλεσμένοι στο συνεχιζόμενο φεστιβάλ Ρουμπέν Νταρίο, αλλά αυτή την εβδομάδα τυχαίνει να είμαστε οι μόνοι επισκέπτες εδώ. Υπάρχουν δυο άδειες πισίνες. Καθόμαστε στη σκιά μιας βεράντας με κεραμίδια κι ένας άνθρωπος του σπιτιού με άσπρο σακάκι μας σερβίρει ψημένη μπίρα σε μεγάλα ποτήρια. Ο Ερνέστο περιεργάζεται την καινούργια μας ανθολογία, *Βολκάν*. Εμείς κουνιόμαστε σε μεγάλες ξύλινες πολυθρόνες...

Η ποιήτρια Νταίζη Ζαμόρα.

28 Ιανουαρίου — Ξύπνημα στις έξι με το άκουσμα ενός πουλιού που δεν είχα ακούσει ποτέ πριν — κάποιο είδος τροπικού παπαγάλου. Βγαίνω έξω στην ηρεμία του πρωινού και περπατάω ένα γύρω στη βεράντα και τους περιτοιχισμένους κήπους. Κοντά στην πρώτη πισίνα, ένας ηλικιωμένος γερο-φύλακας κάθεται σιωπηλός, κοιτάζοντας το ήρεμο νερό. Αναρωτιέμαι αν καθόταν έτσι τότε που αυτό ήταν ένα απ' τα σπίτια των μπράβων του Σομόζα...

Οι μπουκαμβίλιες είναι ανθισμένες στη Μανάγκουα, σ' ένα κήπο απέναντι, όπως ήταν και στην πρώτη πρόταση του φωτογραφικού βιβλίου «Νικαράγουα: Ο πόλεμος της Απελευθέρωσης», γραμμένο απ' το Ρίτσαρντ Κρος, τον αμερικανό φωτορεπόρτερ που σκοτώθηκε πέρσι στο μέτωπο της Ονδούρα...

Στις εννιά, η Νταίζη Ζαμόρα εμφανίζεται, σύμφωνα με το πρόγραμμα, για να μας πάει στο Πολεμικό Μουσείο. Η Νταίζη Ζαμόρα είναι μια νικαραγουανή ποιήτρια που περιλαμβάνεται στην ανθολογία των Σίτι Λάιτς και το τελευταίο της βιβλίο είναι «Ο βίαιος αφρός»*. Μας διηγήθηκε λίγα απ' την ιστορία της. Μια νύχτα, στις αρχές της νίκης των Σαντινίστας, όταν ο άντρας της ετοιμαζόταν να πάρει μέρος σε μια ξαφνική επίθεση εναντίον της Εθνοφρουράς του Σομόζα, αυτή επέμενε να πάει μαζί του, παρ' όλο που ποτέ δεν είχε χρησιμοποιήσει όπλο. Αυτός της έδειξε πώς να το χρησιμοποιεί. Ήταν δώδεκα με μικρά όπλα,

* «La Violenta Espuma».

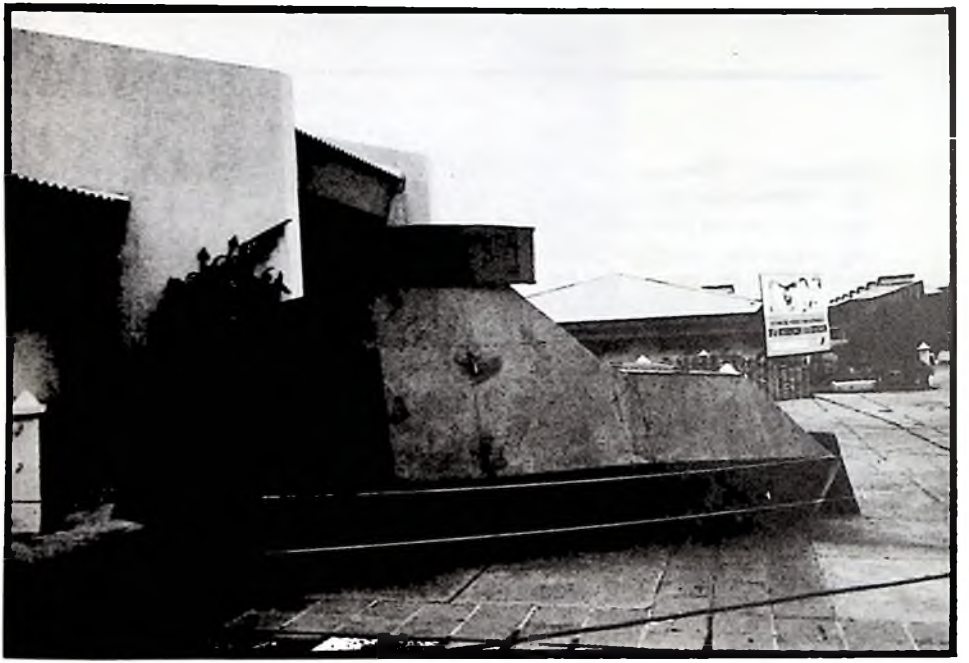

Ένα τανκ φτιαγμένο στην πατρίδα.

Το άλογο του Σομόζα.

εναντίον μιας φρουράς με βαριά όπλα. Όταν, μες το σκοτάδι άρχισε η επίθεση, ένιωσε μια «τρομερή μοναξιά», συνηδειτοποιώντας ότι δεν μπορούσε να στηριχτεί σε κανέναν και ότι έπρεπε να επιβιώσει χάρη στη δική της προσπάθεια. Περικυκλώθηκαν αλλά τελικά τα κατάφεραν και κατέλαβαν τα οχυρώματα. Μας είπε, ότι η ιστορία της ήταν η τυπική ιστορία πολλών νέων νικαραγουανών γυναικών. Περισσότερο από τριάντα τοις εκατό των νικαραγουανών μαχητών ήταν γυναίκες. Πολέμησαν στο πλευρό των αντρών κάι ήταν στους δρόμους, όταν η νίκη των Σαντινίστας σάρωνε τη χώρα. (Οι γυναίκες πολέμησαν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό,τι στην επανάσταση της Κούβας, δέκα χρόνια πριν.) Ένιωθαν ότι στη μάχη κέρδιζαν ίσα δικαιώματα με τους άντρες, δικαιώματα που αυτή πίστευε ότι οι γυναίκες στις ΗΠΑ ακόμα διεκδικούσαν. Μέχρι πριν λίγο, που η Νταίζη Ζαμόρα πήρε μια λιγότερο απαιτητική θέση, ήταν βοηθός υπουργός Πολιτισμού. (Αργότερα, μιλώντας για πανό, παρατήρησα ότι δεν υπήρχαν καθόλου διαφημιστικά πανό που να δείχνουν γυναικεία σώματα για να πουλήσουν τυχόν προϊόντα —οι Σαντινίστας είχαν περάσει ένα νόμο που απαγόρευε τη σεξιστική διαφήμιση.)

Έξω απ' το Πολεμικό Μουσείο —ένα μονόροφο κτίριο σαν γυμναστήριο— είναι εκτεθειμένα πολλά από τα υπολείμματα της νίκης των Σαντινίστας. Κυριαρχεί ένα άγαλμα του δικτάτορα Αναστάζιο Σομόζα Γκαρσία, έφιππου. Κείτεται εκεί που το ανέτρεψαν οι Σαντινίστας τη μέρα της Απελευθέρωσης, στις 19 Ιουλίου 1979. Μοιάζει σαν να μπορείς ακόμα ν' ακούσεις το χλιμίντρισμά του, καθώς σηκώθηκε η σκόνη απ' το στροβίλισμα του ανέμου της ιστορίας.

Υπάρχει επίσης εκτεθειμένο ένα σκουριασμένο χειροποίητο τανκ στο μέγεθος περίπου

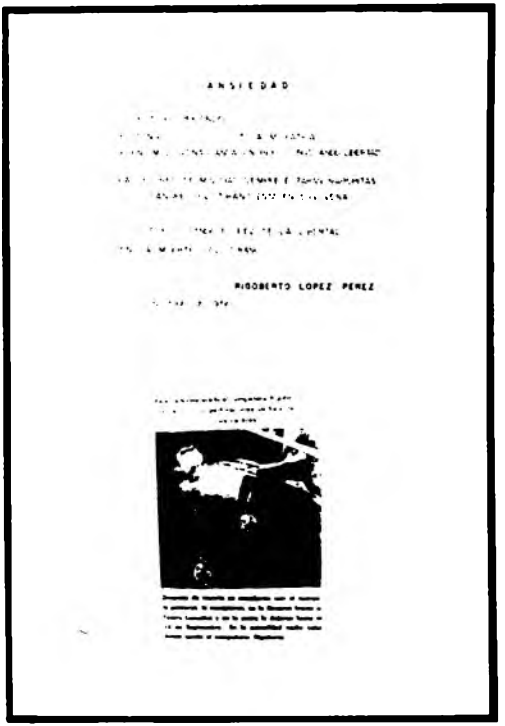

ANSIEDAD

RIGOBERTO LOPEZ PEREZ

Ο ποιητής και το ποίημά του.

ενός μικρού φολκσβάγκεν. Ακόμα, υπάρχουν μερικά μικρά πολυβόλα φτιαγμένα από σωλήνες σόμπας. Μέσα, υπάρχει ένα είδος σχολικού πίνακα, όπου εκτίθεται η ιστορία των Σαντινίστας, με πολλές φωτογραφίες των πρώτων ηρώων — Αγκόστο Σαντίνο, Κάρλος Φονσέκα και άλλων που είχαν σκοτωθεί πρωτύτερα, καθώς και ηρώων και μαρτύρων της τελικής νίκης. Υπάρχει μια φωτογραφία του ποιητή Ριγκομπέρτο Λοπέζ Περέζ, ο οποίος σκότωσε τον πρώτο Σομόζα σε μια γιορτή, το 1956, στην πόλη Λεόν της Νικαράγουα, έχοντας μεταμφιεστεί σε γκαρσόνι. Με τη σειρά του, εκτελέστηκε αμέσως και το πτώμα του αφανίστηκε. Αλλά δε σκότωσαν την ποίησή του. Δίπλα στη φωτογραφία του υπάρχει ένα ποίημα, «Αγωνία»*. Μια πρόχειρη μετάφραση:

ΑΓΩΝΙΑ
Υποφέρω
και μοιράζομαι την αγωνία της χώρας μου
και στο μυαλό μου
υπάρχει ένας ήρωας
που αναζητάει τη λευτεριά.
Το λουλούδι των ημερών μου
θα μείνει πάντα μαραμένο
όσο το αίμα του τύραννου
θα κυλάει ακόμα στις φλέβες του.

* «Ansiedad».

Ψάχνω το ψάρι της λευτεριάς
μέσα στο αίμα του θανάτου του.

Στην επιστροφή μας στην πόλη περνάμε δίπλα απ' το καινούργιο Κεντρικό Πάρκο και απ' το αμφιθέατρο όπου λίγες μέρες αργότερα θα διαβάσω ποιήματα μαζί με τον Κάρντεναλ. Περνάμε το Εθνικό Παλάτι και τον Καθολικό Καθεδρικό ναό, που και τα δυο είναι αρκετά κατεστραμμένα απ' το σεισμό του 1979 και που ποτέ δεν ανοικοδομήθηκαν. Ίσως ο ίδιος ο σεισμός να ήταν το πρώτο χτύπημα ενάντια στο δικτάτορα. Είναι ενδεικτικό, ότι η υψηλή ιεραρχία της Εκκλησίας —που είναι διχασμένη όσον αφορά τους Σαντινίστας— δε θέλει να κατεδαφιστούν οι πύργοι του καθεδρικού ναού, παρ' όλο που είναι επικίνδυνα γερμένοι και δεν μπορούν να επισκευαστούν.

Σταματάμε για μια μπίρα σ' ένα ξύλινο μπαρ, στημένο στην άκρη μιας *λαγκούνα*, λίμνης σε κρατήρα, που έχει έκταση όση ένα γήπεδο ποδοσφαίρου. Σε μια καντίνα, κοντά στο νερό, παρακολουθούμε τα παιδιά να τρέχουν, να βουτάνε και να κάνουν ηλιοθεραπεία. Ο μεσημεριάτικος ήλιος σε εξαντλεί. Είναι σαν να βρισκόμαστε σε κάποια ειρηνική τροπική παραλία. «Εδώ πάνω», δείχνει η Νταίζη, «πάνω απ' αυτό το λόφο, ήταν μια από τις βίλες του Σομόζα. Τότε ο κόσμος δεν μπορούσε να κολυμπήσει εδώ».

Μιλώντας για τροπικά θέρετρα, πηγαίνουμε σ' ένα μετά το φαγητό, το Ποτσομίλ, στην ακτή του Ειρηνικού. Είναι Σάββατο και ο Ερνέστο είναι χαρούμενος που βγαίνει απ' την πόλη — δεν είχε απομακρυνθεί απ' τη δουλειά του βδομάδες τώρα. Έρχεται να μας πάρει με το σεντάν αυτοκίνητό του με το στρατιώτη οδηγό. Ο Κεν Σίλβερμαν και ο Μπιλ Φίνεγκαν

Στο επίνειο της «λαγκούνα».

βρίσκονται σ' ένα τζιπ πίσω μας και στο τέλος υπάρχει άλλο ένα τζιπ με στρατιώτες. Απέχει λίγο περισσότερο από μια ώρα, δυτικά, προς την παραλία. Μικρές φάρμες και γη που κυλάει. Οι αγελάδες και τα σκυλιά στο αιώνιο παρόν τους παρατηρούν το παρελθόν και το μέλλον να περνάει δίπλα τους (στην παρουσία μας), οι αγελάδες μηρυκάζοντας και ατενίζοντας, τα σκυλιά ήσυχα και γαυγίζοντας στην Επανάσταση. Μοιάζουν λίγο στην αστή κυρία του αεροπλάνου — έτοιμα για όλα, θα επιζήσουν. Η αυγή έχει περάσει, ο ήλιος βρίσκεται στο μεσημβρινό. Ελπίζουμε, ότι δε θα υπάρξει κάποιος θάνατος το απόγευμα.

Φτάνουμε στο Ποτσομίλ και στο μικροσκοπικό θέρετρο που χτίστηκε μετά την Επανάσταση — μερικά παραθαλάσσια σπίτια με καλαμένιες σκεπές και ένα υπαίθριο εστιατόριο και μπαρ που βλέπουν στη μεγάλη παραλία και την ανοιχτή θάλασσα. Μερικά *παλάπας** και βοηθητικά κτίρια απλωμένα στην ακτή του ωκεανού στέκονται κάτω απ' τα φοινικόδεντρα. Μοιάζει με αυθεντικό Μεξικό πριν φτάσουν οι τουρίστες με τις διάφορες μορφές μόλυνσης, πολιτιστικής και άλλης. Οι ψαράδες και οι χωρικοί πλησιάζουν και χαιρετούν χαρούμενα τον Ερνέστο. Καθόμαστε σ' ένα τραπέζι κάτω από ένα δέντρο. Ο Μάικλ Τζάκσον και ο Πωλ Μακ Κάρντνεϊ κραυγάζουν από τα τζουκ μποξ. Σύντομα μας σερβίρουν γαρίδες και στρείδια και ψημένη μπίρα. Ο Ερνέστο παίρνει ένα λικέρ. Ποτέ δεν τον είχα δει χωρίς τον μπερέ του. Δεν είναι φαλακρός, έχει άσπρα μαλλιά σχεδόν μέχρι τους ώμους του.

Ο Ερνέστο λέει, ότι κάποια μέρα θα έχουν τουρίστες, ότι αυτό το θέρετρο θα ξαναχτιστεί

---

* palapas: χαμόσπιτα.

αποφεύγοντας τη μόλυνση της πορνείας και τις άλλες μορφές *ουζούρα** που αποτελούσαν αναπόσπαστο στοιχείο της Κούβας του Μπατίστα και της Νικαράγουα του Σομόζα. Όταν η χώρα σου είναι, οικονομικά, σκλάβος της Ρώμης, οι Ρωμαίοι έρχονται και είναι οι γυναίκες σου που αιμορραγούν πιο πολύ (βλέπε στις *«Ανοιχτές φλέβες της Λατινικής Αμερικής»* του Εντουάρντο Γκαλεάνο). Το ότι ο Ερνέστο χρησιμοποιεί λατινική λέξη για να μιλήσει για την τοκογλυφία, μου θυμίζει ότι ο Έζρα Πάουντ ήταν ένας από τους ποιητικούς του δασκάλους. Ο Ερνέστο πίνει άλλο ένα λικέρ. Θα 'θελε να αποσυρθεί και να ξεκουραστεί, αλλά οι δημοσιογράφοι τρυπώνουν μέσα με τις δύσκολες ερωτήσεις τους. Κι αυτό συνεχίζεται για ώρες. Τους απαντάει σταθερά, δε φαίνεται να κουράζεται ποτέ. Υπάρχει μια γλυκύτητα γύρω του, σχεδόν αγγελική, ανάμικτη με μια δόση Έρωτα... *Υπομονή και επιμονή,* επαναλαμβάνει (απηχώντας τον Κάρλος Φονσέκα) — είναι τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της επανάστασης και της *Χούντας* που τη διοικεί. *Η Χούντα,* εξηγεί, δε σημαίνει μια στρατιωτική δικτατορία, το λεξικό λέει απλώς ότι σημαίνει ένα «γκρουπ». Η Επανάσταση διοικείται από ένα γκρουπ — δεν υπάρχει ένας μοναδικός δικτάτορας ούτε δικτατορία εκτός απ' αυτήν «του λαού». (Αυτό το είχα ξανακούσει —στην Αβάνα το 1960-61— στα πρώτα εύφορα στάδια της Κουβανέζικης Επανάστασης, πριν τη συστηματοποίηση ή σοβιετοποίησή της. Ο Ερνέστο είναι ο πρώτος από τους ηγέτες της κυβέρνησης που μου δηλώνει ότι προσπαθούν να αποφύγουν τα λάθη που έκαναν οι κουβανέζοι — όπως και ο ίδιος ο Φιντέλ Κάστρο τους συμβούλεψε. Η εφημερίδα *Λα Πρένσα* αποδίδει στον Κάστρο την εξής δήλωση: «Δεν είμαι υπο-

---

* usura: τοκογλυφία.

Παιδιά στο Ποτσομίλ.

Ποιητές σε μια κυριακάτικη έξοδο. Πρώτη σειρά (αριστερά προς δεξιά): ο μεξικανός ποιητής Χουάν Μπανιουέλος, ο πατήρ Ερνέστο Κάρντεναλ, ο νικαραγουανός ποιητής και παιδίατρος Φερνάντο Σίλβα, Λ.Φ. Πίσω σειρά: Χούλιο Βάλε, εκδότης και ποιητής, ο Λουίς Ρόκα, πρώτο βραβείο του φεστιβάλ Ρουμπέν Νταρίο.

στηρικτής της Μόσχας, είμαι θύμα της».) Και ο Ερνέστο συνέχισε να λέει, ότι το μοντέλο των Σαντινίστας για την Επανάσταση δεν είναι ούτε το κουβανέζικο ούτε το σοβιετικό και ότι γι' αυτόν, σαν ιερωμένος που είναι, το μοντέλο είναι η βασιλεία του Θεού. Και με το όραμά του για ένα πρωτόγονο Χριστιανισμό, ήταν λογικό να προσθέσει ότι κατά την άποψή του η Επανάσταση δε θα είχε πετύχει ολοκληρωτικά προτού καταργήσει τους αφέντες και τους σκλάβους. «Τα Ευαγγέλια», είπε, «προφητεύουν μιαν αταξική κοινωνία. Προφητεύουν επίσης το μαρασμό του κράτους».

Ο ήλιος πέφτει στον ωκεανό σαν μια μεγάλη στρογγυλή ηλιόπετρα που στριφογυρίζει, το πέτρινο ημερολόγιο των Αζτέκων, μια ρόδα της ρουλέτας στο χρόνο. Περπατάμε κατά μήκος της παραλίας, οι φιγούρες μας ρίχνουν μακριές σκιές σαν τα αγάλματα του Τζιακομέτι που χειρονομούν με φόντο ένα σκοτεινό ουρανό στην απαλή λάμψη του δειλινού. Ο ήλιος ξαφνικά γίνεται σκούρος κόκκινος καθώς βυθίζεται στον ωκεανό. Αιχμαλωτισμένος απ' τα σύννεφα του μακρινού ορίζοντα, γίνεται ένα μεγάλο φλεγόμενο πλοίο —το φλεγόμενο πλοίο των σκλάβων που ζωγράφισε ο Τάρνερ— και το αίμα «κοκκινίζει την πολυτάραχη θάλασσα».

Νωρίτερα, την ίδια εποχή, τα πλοία και το λιμάνι του Κορίντο σ' αυτή την ακτή του Ειρηνικού, πυρπολήθηκαν από τους *Κόντρας* που χρηματοδοτήθηκαν από τη ΣΙΑ, αυτό το διεθνές τρομοκρατικό γκρουπ.

Παιδιά στη Μασάγια.

29 Ιανουαρίου — Στις εννιά το πρωί, μια ομάδα συγγραφέων κάνει την εμφάνισή της μαζί με τον Ερνέστο για την εκδρομή που είχαμε προγραμματίσει εκείνη τη μέρα. Είναι ο ποιητής Χουάν Μπανιουέλος από το Μεξικό, που τον είχα συναντήσει σ' ένα φεστιβάλ ποίησης στην πόλη του Μεξικού πριν από δυο καλοκαίρια. Είναι ο Φερνάντο Σίλβα, ένας ποιητής, που είναι παιδίατρος, υπεύθυνος μιας κλινικής στη Μανάγκουα. Ο Ερνέστο τον αποκαλεί «ο Γουίλιαμ Κάρλος Γουίλιαμς της Νικαράγουα». Είναι ο Λουίς Ρόκα, που κέρδισε το πρώτο βραβείο το 1983, στο φεστιβάλ Ρουμπέν Νταρίο (με την ποιητική του συλλογή *Φώκιες** και που εκδίδει το λογοτεχνικό έντυπο *Το καινούργιο ημερολόγιο***, του οποίου οι περισσότεροι συντάκτες είναι συγγραφείς που παραιτήθηκαν από τη *Λα Πρένσα* μετά τη νίκη των Σαντινίστας. Είναι και η Λουζ Μαρίνα Ακόστα, μια νεαρή ποιήτρια και βοηθός του υπουργείου Πολιτισμού. Μαθαίνει αγγλικά.

Μετά τον καφέ, φεύγουμε για τη Μασάγια και Μονιμπό, τα μέρη όπου η αντίσταση της Εθνοφρουράς του Σομόζα ήταν πολύ ισχυρή. Είναι μόλις λίγα μίλια δυτικά της Μανάγκουα. Στην άκρη υπάρχει ένα πρόχειρο ξύλινο σήμα:

---

* «Phocas».
** El Nuevo Diario.

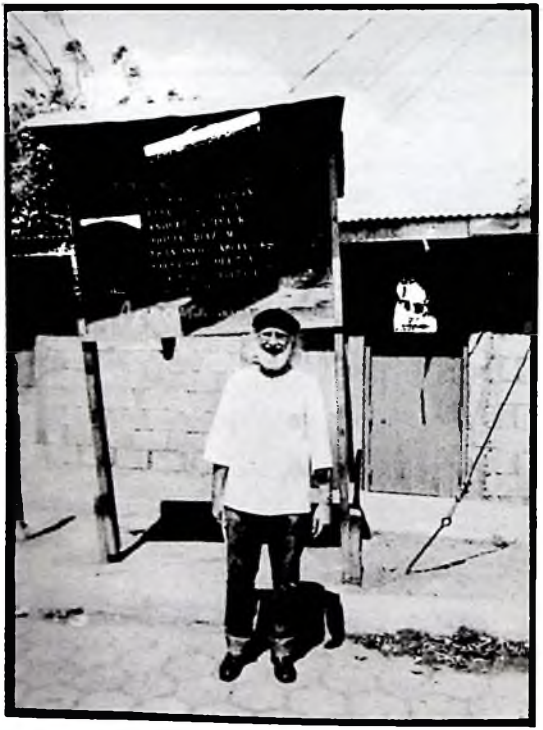

«Ήρωες και μάρτυρες» στο Μονιμπό.

Στην ακρογιαλιά, λίμνη Νικαράγουα, Γρανάδα.

AQUI
COMIENZA
EL HEROICA
BARRIO
MONIMBO*

Εκατό δεκάξι άντρες και γυναίκες σκοτώθηκαν εδώ στη μάχη. Οι παράγκες και τα χαμόσπιτα είναι σημαδεμένα από τη μάχη. «NO PASARAN» είναι χαραγμένο δίπλα στην εκκλησία. Αυτό το ινδιάνικο *μπάριο* έμοιαζε με τις φτωχογειτονιές σε όλες τις λατινοαμερικάνικες πόλεις της Καραϊβικής που είχα επισκεφτεί —τα προάστια της Λίμα, της Λα Παζ, της Βολιβίας, του Πορτ ο Πρινς της Αϊτής, του Μέξικο Σίτι, της Κουερναβάκα— σκονισμένοι δρόμοι γεμάτοι από αδέσποτα σκυλιά, παράγκες με τσίγκινες σκεπές, καντίνες με πόρτες σαν των σαλούν που μυρίζουν κάτουρο και ξερατό, μπίρα και μεσκαλίνη (δολοφονικό στη διάρκεια της νύχτας για ανθρώπους όπως ο Πρεσβευτής στο βιβλίο του Μάλκολμ Λόρι *«Κάτω απ' το ηφαίστειο»*).

Μπορούσε η Επανάσταση να διορθώσει όλα τούτα;

Μόλις φτάσαμε σε μια μικροσκοπική πλατεία με μια υπαίθρια κουζίνα κάτω από μια οριζόντια σκεπή, τρεις γέροι μουσικοί άρχισαν να παίζουν έναν ευχάριστο, ρυθμικό σκοπό —ένα βιολί και μια κιθάρα— και μερικά ξυπόλητα ινδιανάκια άρχισαν να χορεύουν ολόγυ-

* Εδώ αρχίζει η ηρωική συνοικία Μονιμπό.

ρα μέσα στη σκόνη. Ο μάγειρας και η γυναίκα του χαιρέτησαν ζεστά τον Ερνέστο σαν ένα παλιό καλό φίλο. Προφανώς μας περίμεναν. Φαίνεται να τον αγαπούν και σίγουρα τον σέβονται. Ένας παπάς είναι πάντα ένας παπάς. Το φαγητό σερβίρεται αχνιστό και το περνάμε ένα γύρω όλοι μας. Τρώω και πίνω οτιδήποτε μου προσφέρουν παρ' όλο που ένας απ' τους δημοσιογράφους κουνάει το κεφάλι του. Είναι παλιός γνώριμος της Λατινικής Αμερικής και ξέρει ότι οι τουριστικοί οδηγοί λένε: «Μην πίνετε το νερό».

Ο Ερνέστο βγάζει ένα μικρό λόγο και φεύγουμε με τα αυτοκίνητά μας για τη Γρανάδα, μια ώρα δρόμο. Η Γρανάδα έχει μια πλατεία με κτίρια αποικιακού στιλ και μια αρχαία σκονισμένη κομψότητα. Η Γρανάδα είναι η γενέτειρα του Ερνέστο και το οικογενειακό του σπίτι, στην πλατεία, έγινε δωρεά στην Εκκλησία από τη γιαγιά του. Η μεγάλη, εύπορη (αν όχι πλούσια) οικογένειά του διχάστηκε από την Επανάσταση — μερικοί υπέρ, μερικοί κατά. («NO PASARAN» είναι χαραγμένο σε πολλούς τοίχους.) Προχωρούμε μέσα απ' την πόλη μέχρι την παραλία και καταλήγουμε σ' ένα παραλιακό εστιατόριο για ένα γεύμα με ψάρι. Ο Ερνέστο μας δείχνει έναν καλοντυμένο εύσωμο κύριο με την οικογένειά του, που έμοιαζε να δέχεται πολλούς ντόπιους επιχειρηματίες που τον πλησίαζαν στην άκρη του μακριού, σκεπασμένου με λινό τραπεζομάντιλο τραπεζιού και σχεδόν υποκλίνονταν καθώς τον χαιρετούσαν, μ' ένα μίγμα σεβασμού και φόβου, σαν να διοικούσε ακόμα την πόλη. Ο πατρώνος που δέχεται τιμές και αφοσίωση. Μερικά πράγματα ποτέ δεν αλλάζουν, ακόμα και στις επαναστάσεις. Η ζωή συνεχίζεται. Η ανθρώπινη φύση προχωράει. Η αστική τάξη πάντα θα είναι μαζί μας άσχετα με το τι λένε οι μαρξιστές. Σκέφτομαι ακόμα το Ρολάν Μπαρτ που είπε για τις αστικές νόρμες «ο κύριος εχθρός».

Υπάρχει ένα μικρό αρχιπέλαγος νησιών στη λίμνη Νικαράγουα λίγο έξω απ' τη Γρανάδα, στα νοτιοανατολικά και βάζουμε πλώρη γι' αυτά μετά το φαγητό, με μια μακριά βάρκα με τέντα για προστασία απ' τον απογευματινό ήλιο. Περίπου δέκα από μας στην παλιά ξύλινη βάρκα με μηχανή πετρελαίου που μουγκρίζει στην πρύμνη, σύντομα διασχίζουμε μια ζούγκλα, σαν αυτές που ζωγράφισε ο Ρουσσώ, ακολουθώντας μικρά κανάλια με κληματαριές που κρέμονταν, ανάμεσα στα μικρά νησιά. (Οι πριμιτίφ νικαραγουανοί ζωγράφοι ενθαρρύνονται απ' το υπουργείο Πολιτισμού του Ερνέστο και αποτυπώνουν τα τοπία τους με μια τεχνοτροπία παρόμοια μ' αυτήν των πριμιτίφ ζωγράφων της Αϊτής και έχουν πια αναγνωριστεί σαν μια ιδιαίτερη σχολή.)

Μετά, βρισκόμαστε πάλι σε άνοιγμα και προχωρούμε για ένα άλλο γκρουπ μικρών πυκνόφυτων νησιών, που μερικά έχουν μικρά σπίτια ή παράγκες. Ένα μικρό αεράκι σηκώνεται, που θυμίζει στο Φερνάντο Σίλβα την τοπική λεζάντα που μιλάει για ένα νιόπαντρο ζευγάρι που ξεκίνησε το γαμήλιο ταξίδι με μια μικρή βάρκα στη λίμνη. Μια δυνατή καταιγίδα απειλεί να βυθίσει τη βάρκα. Ο σύζυγος ρίχνει τα εσώρουχα της γυναίκας, λερωμένα με αίμα, στα νερά. Τα νερά αμέσως ηρεμούν...

Πλευρίζουμε ένα απ' τα νησιά όπου σε μια ψησταριά ετοιμάζεται κάτι σαν χαβανέζικο λουάου!* Πίνουμε μπίρα και καθόμαστε ολόγυρα για λίγο ελπίζοντας ν' αγοράσουμε λίγο τηγανητό ψάρι. Αλλά οι βάρκες δε βγήκαν σήμερα, Κυριακή, και ο αέρας έχει σηκωθεί... Στην επιστροφή βλέπουμε το σκελετό μιας μεγάλης εκδρομικής βάρκας να κείτεται σ' ένα

* Είδος καυτερού φαγητού της Χαβάης.

απ' τα νησιά, με τα πλευρά σκουριασμένα. Στην κουπαστή της βάρκας γράφει ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΣΟΜΟΖΑ. «Όταν η βάρκα βούλιαξε και ο Σομόζα έδυσε και βούλιαξε!» φωνάζει κάποιος. Ακολουθεί γενικό γέλιο.

Είναι απόγευμα αργά όταν γυρίζουμε πίσω στη Γρανάδα και σκοτάδι όταν κατευθυνόμαστε προς την κορφή του μεγάλου ηφαίστειου που περιβάλλει τη Μανάγκουα, για μια τελευταία στάση. (Η χώρα είναι γεμάτη ηφαίστεια που σχηματίζονται κατά μήκος.) Την ώρα που φτάνουμε στο χείλος του τεράστιου κρατήρα είναι θεοσκότεινα και όλα όσα μπορούμε να δούμε σκύβοντας πάνω του στο σκοτάδι, είναι πυκνός καπνός και μια μυρωδιά από θειάφι. Το τεράστιο βουνό είναι σαν το βουνό Ταμαλπές στη θαλάσσια χώρα μιας σκοτεινής νύχτας, αλλά εδώ —κάποιος φωνάζει γελώντας— είναι το υποχθόνιο «στομάχι της επανάστασης!» Οι ποιητές σκύβουν πάνω απ' τα κάγκελα μέσα στον καπνό, χειρονομώντας βάρβαρα προς τον κρυμμένο στα βάθη θεό, βγάζοντας κοροϊδευτικές προκλητικές κραυγές, με ξεσπάσματα άγριου γέλιου. Ένα σύννεφο καπνού και ζέστης τους σπρώχνει προς τα πίσω. Είναι πιο δυνατό απ' αυτούς.

Σηκώθηκε αέρας και το κρύο σου φέρνει ανατριχίλα. Στριμωχνόμαστε μέσα στα αυτοκίνητα και κατεβαίνουμε το βουνό πίσω στη Μανάγκουα. Όλο και περισσότερα γκράφιτι «NO PASARAN» παντού στους τοίχους αλλά ούτε ένα «Κομμουνιστικό Κόμμα». Ρωτάω το Λουίς Ρόκα πώς γίνεται αυτό, ενώ στην Κούβα, ακόμα και το 1960, υπήρχαν παντού ενδεικτικά σήματα του Κομμουνιστικού Κόμματος. Μου απαντάει, ότι μόνο τρία τοις εκατό του πληθυσμού της Νικαράγουα είναι μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος, ενώ περίπου οχτώ τοις εκατό ανήκουν σ' ένα άλλο κόμμα με σοσιαλιστική κατεύθυνση, όχι φιλοσοβιετικό.

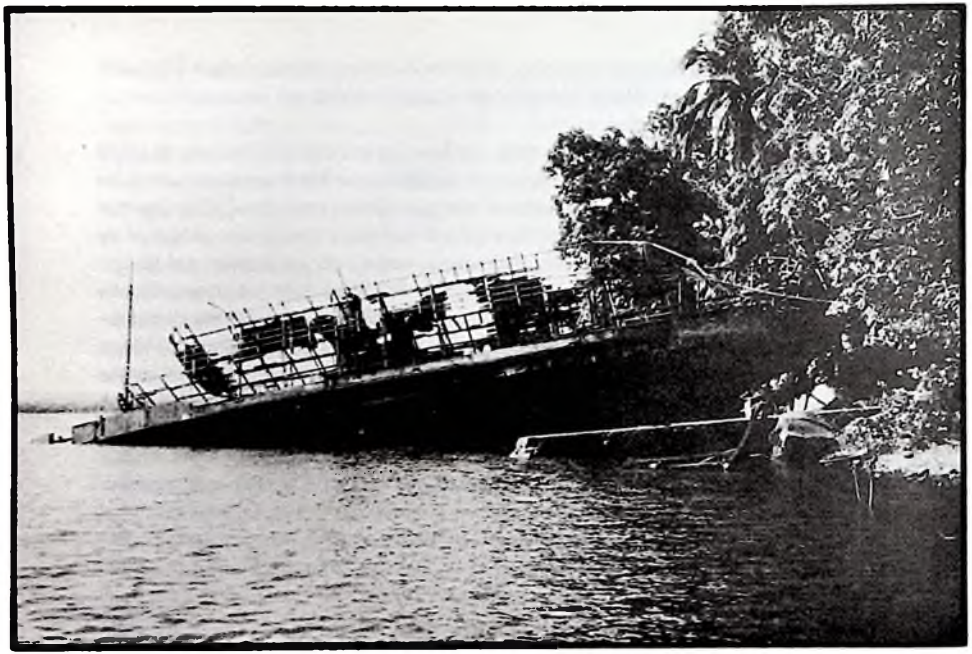

Το πλοίο του Σομόζα.

(Όταν, αργότερα, το συζητάω μ' έναν πρόσφυγα μιας ευρωπαϊκής χώρας του Σιδηρού Παραπετάσματος, μου λέει ότι σ' όλες αυτές τις χώρες που κυριαρχεί ο σοβιετικός κομμουνισμός, η πραγματική συμμετοχή στο Κ.Κ. είναι *πάντα* πολύ μικρή.)

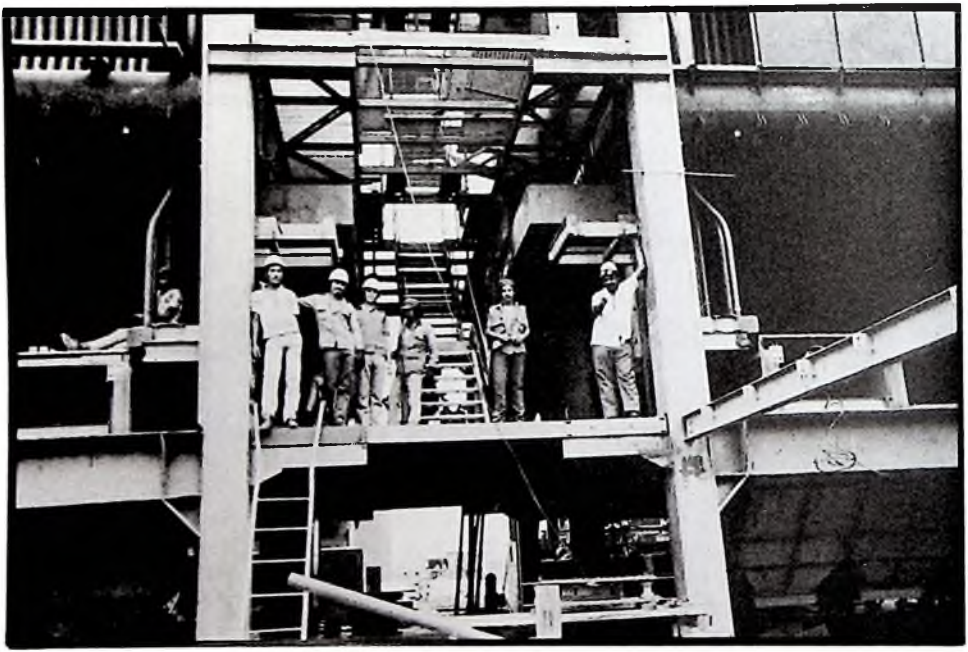

Το καινούργιο εργοστάσιο επεξεργασίας ζαχαροκάλαμου.

30 Ιανουαρίου — Είναι Δευτέρα και φεύγουμε νωρίς για να δούμε ένα καινούργιο εργοστάσιο επεξεργασίας ζαχαροκάλαμου, που κατασκευάζεται τώρα και μια αγροτική φυλακή. (Δεν έχουμε την απαίτηση να μας πάνε στις πιο φτωχικές συνοικίες της Μανάγκουα, παρ' όλο που έχουμε κάθε δικαίωμα να τις επισκεφτούμε όποτε θέλουμε. Ο Κρις Φέλβερ επισκέφτηκε μια τέτοια γειτονιά κάποιο βράδυ χωρίς συνοδό και τράβηξε μερικές φωτογραφίες στο μισοσκόταδο. Όταν επίσημοι προσκεκλημένοι έρχονται στο Σαν Φραντσίσκο, το τουριστικό γραφείο δεν τους πάει να δούνε τις φτωχογειτονιές, νότια απ' το Μάρκετ. Τους δείχνουν το καινούργιο κτίριο της Συμφωνικής Ορχήστρας, την Όπερα, τη γέφυρα Γκόλντεν Γκέιτ ή ακόμα και την Κάρολ Ντόνταχ, που παρουσιάζει τοπικούς χορούς.)

Το «Τάιμαλ» χτίζεται κοντά στην πόλη Τιπιτάπα, όχι μακριά απ' τη Μανάγκουα. Πάμε ως εκεί με μια μερσεντές, κληρονομιά από την εποχή του Σομόζα. (Οι Σομοζίστας είχαν την αντιπροσωπεία της Μερσεντές.) Τεράστιες προκατασκευασμένες αποθήκες με ψηλές τσίγκινες σκεπές. Άλλα κτίρια με ατσάλινο σκελετό υψώνονται. Πρόκειται για μια κατασκευή σύμφωνα με σχέδιο-μοντέλο και ο βοηθός-διευθυντής μας δείχνει τα σχέδια στο γραφείο του και μας ξεναγεί γύρω απ' τα έργα κουβαλώντας έναν ασύρματο. Η εγκατάσταση επεξεργασίας της ζάχαρης βρίσκεται στο κέντρο της φυτείας και θα φυτευτεί ένα δάσος γύρω απ' τα ζαχαροκάλαμα, που θα τους προμηθεύει τα καυσόξυλα που χρειάζονται. Το όλο πλάνο θα κοστίσει περίπου 220 εκατομμύρια δολάρια και θα είναι έτοιμο σε δυο χρόνια για παραγωγή

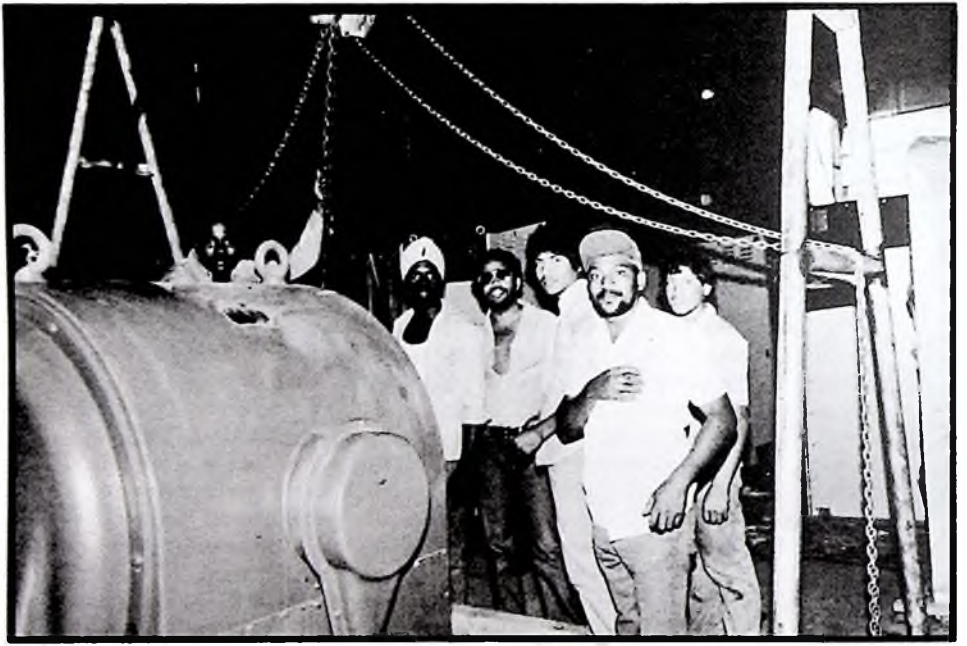

Εργάτες (ως επί το πλείστον κουβανοί) μετακινούν μια γεννήτρια ρωσικής κατασκευής.

7.000 τόνων την ημέρα, όσο θα διαρκεί η *ζάφρα* (η συγκομιδή) των 203 ημερών. Υπάρχει άλλο ένα εργοστάσιο ζάχαρης στη Νικαράγουα: του Σαν Αντόνιο, που είναι ακόμα ιδιόκτητο. Διασχίζουμε ένα τεράστιο χώρο αποθήκης, όπου εργάτες με ατσάλινα καπέλα —όπως σε οποιαδήποτε φυτεία στις ΗΠΑ— χειρίζονται ηλεκτρικά μηχανήματα από την Ανατολική Γερμανία και τη Ρωσία. Οι κινητήρες έχουν ταμπέλες στα αγγλικά: «Ρωσικής κατασκευής». Υπάρχουν πολλοί κουβανέζοι εργάτες. Μερικοί μας σφίγγουν το χέρι και ποζάρουν για φωτογραφίες. Δεν υπάρχουν γυναίκες που να δουλεύουν εδώ, μόνο μερικές στα γραφεία κατασκευής των πλάνων...

Ξεκινάμε τώρα για να επιθεωρήσουμε «την Γκράνχα» — ένα απ' αυτά τα «ανοιχτά αγροκτήματα» για φυλακισμένους. Αυτό βρίσκεται κοντά στη Μανάγκουα. Σε μια ομιλία του με τίτλο «Οχτώ Λαθεμένες Θέσεις» ο Τομάς Μπόρχε αντέκρουσε πρόσφατα την κατηγορία, ότι η Νικαράγουα παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, επιμένοντας ότι στη χώρα του «δεν υπάρχουν εκτελέσεις, τα βασανιστήρια έχουν ουσιαστικά καταργηθεί, οι φυλακισμένοι, συμπεριλαμβανομένων των Σομοζίστας, έχουν τοποθετηθεί σε κέντρα εργασίας όπου βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τις οικογένειές τους και πολλοί απ' αυτούς είναι εγκαταστημένοι σ' αυτό που ονομάζουμε «ανοιχτά αγροκτήματα», στα οποία δεν υπάρχουν άλλοι φύλακες εκτός απ' την ηθική προτροπή και τη δική μας εμπιστοσύνη στους φυλακισμένους: ελεύθερα αγροκτήματα χωρίς αστυνομία και χωρίς κάγκελα... Μάρτυρες της μεταχείρισης που έχουν οι φυλακισμένοι μας είναι ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, η Επιτροπή των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, μια ομάδα βορειοαμερικανών δικαστών με επικεφαλής τον κ. Ράμσεϊ Κλαρκ, συγγραφείς διεθνούς φήμης όπως ο Χούλιο Κορτάζαρ, ο Κάρλος Φουέντες, ο Γκαμπριέλ

Ο συνταγματάρχης Ραούλ Κορντόν στα χαρακώματα που έσκαψαν οι φυλακισμένοι.

Γκαρσία Μαρκές, ο Γκύντερ Γκρας και ο Γκράχαμ Γκριν μεταξύ άλλων».

Οδηγός μας, στη διάρκεια της επίσκεψης, είναι ο συνταγματάρχης Ραούλ Κόρντον, επικεφαλής του περιφερειακού συστήματος φυλακών. Είναι ώρες δουλειάς και μόνο μια χούφτα φυλακισμένων βρίσκονται γύρω απ' τις ξύλινες παράγκες, περιτριγυρισμένες από φυτείες σταριού και ζαχαροκάλαμου. Υπάρχει μια κεντρική αίθουσα ψυχαγωγίας και μερικά γραφεία που περιβάλλονται από ένα συρμάτινο φράχτη — τίποτα πιο εύκολο απ' το να σκαρφαλώσει κανείς. Ο συνταγματάρχης μας πληροφορεί, ότι υπήρχαν 8.000 φυλακισμένοι στην περιοχή του, αλλά τώρα έχουν μειωθεί στους 2.500. (Οι Ιησουίτες δικηγόροι υποστήριξαν πολλούς Σομοζίστας, που δικάστηκαν μετά τη νίκη των Σαντινίστας, γιατί οι περισσότεροι αυτόνομοι δικηγόροι ισχυρίστηκαν ότι δε θα μπορούσαν να είναι αντικειμενικοί.)

Ο σωφέρ του Σομόζα είναι επικεφαλής των έγκλειστων, οι περισσότεροι απ' τους οποίους ήταν στην Εθνοφρουρά του Σομόζα και στις Στρατιωτικές Μυστικές Δυνάμεις, τα «τάγματα θανάτου», μας λέει κάποιος. Ο σωφέρ είναι υπερβολικά χοντρός και γεμάτος χαμόγελα. Μας κάνει μια γλαφυρή αναφορά για τη ζωή στο σημερινό καθεστώς. Έχει το δικό του δωμάτιο, μας οδηγεί προς τα κει και μας μοιράζει τσιγάρα. Παίρνει μια κιθάρα και γρατζουνίζει λίγο. Ο οδοντίατρος της φυλακής, πολιτικός κρατούμενος κι αυτός, του χαμογελάει... Έξω, κάτω απ' τις πυκνές σειρές των ζαχαροκάλαμων, υπάρχουν τα βαθιά χαντάκια που έσκαψαν οι φυλακισμένοι, όταν περίμεναν απ' το βορρά επίθεση κατευθυνόμενη απ' τις ΗΠΑ. Τα ζαχαροκάλαμα θα τους προστάτευαν απ' τη θέα. Ζήτησαν όπλα απ' τους Σαντινίστας για να υπερασπίσουν τη χώρα. Δεν τους τα έδωσαν.

Πίνουμε καφέ σε τσίγκινα φλιτζάνια με μερικούς απ' τους έγκλειστους. Μοιάζει σαν μια

Ο πατήρ Κάρντεναλ με το σωφέρ του Σομόζα.

φυτεία καφέ έξω απ' το Ντούγκλας, στην Αριζόνα. Ένας απ' την παρέα του καφέ μου λέει, ότι μόλις γύρισε από μιας βδομάδας «ελευθερία» στο σπίτι του — έχουν δικαίωμα για μια βδομάδα ελευθερίας κάθε έξι μήνες αν έχουν καλή διαγωγή. Και πάντα έχουν δικαίωμα επίσκεψης των συζύγων.

Υπάρχει ένα «βιβλίο επισκεπτών», που καλούμαστε να υπογράψουμε κι αυτό κάνουμε, παρατηρώντας αυτό που έγραψε στο βιβλίο ο Περέζ Εσκιβέλ που έχει κερδίσει το νόμπελ ειρήνης: «Με αδελφικό χαιρετισμό ειρήνης και καλής θέλησης σε όλα τα μέλη της φυλακής Λα Γκράνχα και στην απόφασή τους να κτίσουν μια πιο δίκαιη και ανθρώπινη κοινωνία, 4 Ιανουαρίου 1984».

Πίσω στο αυτοκίνητο, καθώς φεύγουμε, ο συνταγματάρχης μας χαιρετάει κουνώντας το κεφάλι του και χαμογελάει καθώς ο σωφέρ του Σομόζα στέκεται δίπλα στην καγκελόπορτα κουνώντας το χέρι. «Είναι ένας μεγάλος μαφιόζος» μας λέει ο συνταγματάρχης κάτω απ' τη μύτη του.

Πίσω, στα γραφεία του διευθυντή, συναντάμε έναν πιο σημαντικό πολιτικό κρατούμενο· τον Κάρλος Κανάλες, πρώην υπουργό Υγείας επί Σομόζα. Μου λένε ότι έχει καταδικαστεί τριάντα χρόνια για διάφορες μεγάλες ιατρικές απάτες. Είναι τώρα σέ «περιορισμό κατ' οίκον». Μας λέει, ότι όλα τα παιδιά του είναι Σαντινίστας.

Το μεσημέρι έχει προγραμματιστεί γεύμα με τον Τομάς Μπόρχε, υπουργό Εσωτερικών. Βασανισμένος για χρόνια στις φυλακές του Σομόζα, μετά την επικράτηση των Σαντινίστας αναγνώρισε έναν απ' τους βασανιστές του σε μια παράταξη των φυλακισμένων και λέγεται ότι είπε: «Η εκδίκησή μου είναι να σε υποχρεώσω να μου σφίξεις το χέρι». Η Τζόαν Μπαέζ

Ο διοικητής Τομάς Μπόρχε στην καμιονέτα του.

έφτιαξε ένα τραγούδι γι' αυτό και το τραγούδησε στα ισπανικά εδώ, πριν δυο χρόνια.

Είναι ένας σκληρός τύπος. Δεν είναι τυχαίο που έχει την ευθύνη για την εσωτερική ασφάλεια και πληροφόρηση. Είναι ο μόνος απ' τους τρεις αρχικούς ιδρυτές του κινήματος των Σαντινίστας, που είναι ακόμα ζωντανός. Το πρόσωπό του το δείχνει, είναι σκληρό, καταλαβαίνει κανείς ότι έχει περάσει πολλά. Είναι εύσωμος άντρας και φοράει τη στολή ενός διοικητή της Επανάστασης. Φεύγουμε μαζί του για φαγητό στην Κεντρική Αγορά· οδηγεί το μεγάλο καμιόνι του με δυο φορτηγά γεμάτα στρατιώτες μπρος και πίσω.

Ήρθαμε στη μεγάλη δημόσια αγορά γιατί ο Μπόρχε αντιτάχτηκε στα σχέδια που πρότειναν άλλοι, να δειπνήσουμε σε ένα απ' τα καλύτερα εστιατόρια. Είναι μια απ' αυτές τις τυπικές καινούργιες αγορές με πρόσθετη σκεπή, όπως η μεγάλη αγορά στην Γκουανταλαχάρα — τσιμεντένια κουβούκλια σε τσιμεντένιο πάτωμα, καλύπτοντας περίπου οχτώ τετραγωνικά, ένα ολόκληρο τετράγωνο της πόλης. Ο Ερνέστο μου είπε, ότι έτρωγε εδώ σχεδόν κάθε μέρα και ο Μπόρχε φαίνεται να νιώθει εδώ σαν στο σπίτι του. Απ' τη στιγμή που βγαίνουμε απ' την καμιονέτα του, οι πωλητές της αγοράς στριμώχνονται γύρω του και δημιουργείται συνωστισμός καθώς προσπαθούμε να προχωρήσουμε προς τα μεγάλα ξύλινα τραπέζια, στο κέντρο της αγοράς. Κάθομαι σ' ένα πάγκο με τον Μπόρχε και το πλήθος συνωστίζεται ολόγυρα και ένα επιτελείο της τηλεόρασης προχωρεί προς τα μας με την κάμερά τους. Ο Μπόρχε παραγγέλνει κρέας ψητό και αρχίζει να τρώει με τα δυο του χέρια καθώς πολλές γυναίκες που εμπορεύονται, γεμίζουν τ' αυτιά του με παράπονα. Είναι πολύ θυμωμένες, που η κυβέρνηση κρατάει τις τιμές των τροφίμων χαμηλά κι έτσι δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα. Ο Μπόρχε ακούει σοβαρά, κουνώντας το κεφάλι και τρώγοντας, κοι-

Ο Τομάς Μπόρχε (δεξιά) μπαίνοντας στη δημοτική αγορά.

Ο Τομάς Μπόρχε (στο κέντρο) ακούγοντας τον κόσμο.

τώντας τις γυναίκες κατά πρόσωπο. Μπορείς να πεις ότι του αρέσει η επαφή με το λαό, συμπεριφέρεται σαν ένας απ' αυτούς· και είναι. Έφτασε εδώ απ' τη δύσκολη μεριά του δρόμου. Με αποκαλεί ποιητή, όποτε έχει την ευκαιρία να μου απευθύνει το λόγο, πράγμα που δε γίνεται συχνά. Λέει «ποιητή» με ένα μίγμα σεβασμού και ρεαλισμού σαν να μην περίμενε και πολλά από μένα. (Πριν χωριστούμε, μου δίνει μια φίνα έκδοση ποιημάτων του Χοσέ Κορονέλ Ουρτέκο, τις «Αρχές της Κόλασης».)

Προς το παρόν είμαστε πάντα περικυκλωμένοι από ένα πλήθος ανθρώπων κάθε ηλικίας, ηλικιωμένες γυναίκες με σάλι, σκληρές ξυπόλητες ινδιάνες μητέρες, που κρατάνε μικρά παιδιά, στρογγυλοπρόσωπα και με μεγάλα μάτια. Ένας αδύνατος μικρός λουστράκος μου απλώνει το χέρι για να με χαιρετήσει. Είναι ολόμαυρο απ' το βερνίκι. Είναι αστείο και όλοι ξεσπάνε σε γέλια.

Πολύ σύντομα ο Μπόρχε τελειώνει το φαγητό του και περνάμε σπρώχνοντας μέσα απ' το πλήθος, η τηλεόραση στο κατόπι μας καθώς αυτός επιθεωρεί διάφορους πάγκους και προϊόντα, ακούγοντας τις ιστορίες των εμπόρων. Μια γυναίκα ψαρά τον στριμώχνει και ξεχύνει τα παράπονά της. Αυτός την πιάνει απ' τα δυο μπράτσα, σχεδόν την αγκαλιάζει και κοιτάζει από πολύ κοντά το πρόσωπό της, ακούγοντάς την προσεχτικά. Τελικά, τον ακολουθούμε σε ένα ημιόροφο στο γραφείο του προϊσταμένου της αγοράς όπου εκθέτει τα παράπονα του κόσμου στον άντρα που κάθεται στο γραφείο.

Ανοίγουμε δρόμο προς τα έξω και καθώς προχωρούμε, ο Μπόρχε σηκώνει μια πιτσιρίκα και την κρατάει στην αγκαλιά του (σαν οποιοσδήποτε αμερικάνος πολιτικός), καθώς η κάμερα της τηλεόρασης τραβάει το στιγμιότυπο. Αλλά αυτός νιώθει πραγματική τρυφερό-

τητα για το παιδί που πιπιλίζει το δάχτυλό του με ντροπή. Την αφήνει κάτω και προχωρεί προς την καμιονέτα, ζητώντας στο δρόμο τον αριθμό τηλεφώνου από μια όμορφη μεταφράστρια. Αυτή αρνείται ευγενικά. (Μια απ' τις δημοσιεύσεις του έχει τίτλο «Οι γυναίκες και η νικαραγουανή Επανάσταση». Είναι μια ομιλία που έκανε στη Λέον, το 1982, σε μια γιορτή για την πέμπτη επέτειο του νικαραγουανού κινήματος γυναικών, που μεταδόθηκε ζωντανά. Παρουσιάζει μια μαρξιστική ανάλυση της ιστορίας της γυναικείας καταπίεσης, εξηγώντας το γιατί μόνο μια σοσιαλιστική επανάσταση, με πλήρη συμμετοχή των γυναικών, μπορεί να εξαλείψει αυτή την καταπίεση.) Ένα άλλο βιβλίο του είναι «Τα πρώτα βήματα: Η Λαϊκή Επανάσταση των Σαντινίστας». Το εξώφυλλο τον δείχνει να κρατάει ένα παιδί.

Πίσω, απ' τη θέση του οδηγού μου λέει: «Αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι με την Επανάσταση. Βάζουν πρώτα τον εαυτό τους. Η Επανάσταση είναι για τον καταναλωτή, όχι για τον έμπορο». Όταν με αφήνει κάπου στην πόλη, ρίχνω μια ματιά στη φίνα τυπωμένη κάρτα που είναι μέσα στο βιβλίο που μου έδωσε· το όνομά του χωρίς τίτλους, κάτω από ένα ασημένιο αστέρι με κόκκινα και μαύρα κλαδιά ελιάς σταυρωτά στο κάτω μέρος του.

Είναι ώρα να επισκεφτώ τη *Λα Πρένσα,* την εφημερίδα της αντιπολίτευσης, που γενικά υποστηρίζει τον καπιταλισμό. Συμβολικά, στεγάζεται στο ίδιο διώροφο ή τριώροφο κτίριο με την Αμερικάνικη Τράπεζα. Δεν υπάρχουν φύλακες στην είσοδο της εφημερίδας, όπως υπάρχουν αυτό τον καιρό στις εφημερίδες *Σαν Φραντσίσκο Κρόνικλ* και *Εξάμινερ,* μόνο μια γυναίκα στην υποδοχή, στο μπροστινό γραφείο και περνάμε γρήγορα στα εκδοτικά γραφεία και τον Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα, τον πολύ σημαντικό ποιητή και εκδότη, γνωστό για την αντίθεσή του στο τωρινό καθεστώς, για λόγους που αφορούν την ποίηση και την κοι-

Ο Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα στη «Λα Πρένσα».

νωνική ελευθερία. Ήξερα λίγα πράγματα για τον Κουάντρα, μερικά ήταν απ' τη συνέντευξη στο Ρόκιο Φερνάντεζ ντε Ουλιμπάρι της εφημερίδας *Νατσιόν*, όταν ο Κουάντρα περνούσε απ' την Κόστα Ρίκα το περασμένο φθινόπωρο πηγαίνοντας σ' ένα Διεθνές συνέδριο του ΠΕΝ Κλαμπ* στη Βενεζουέλα. (Πρώτα απ' όλα, σημειώνω ότι είχε την ελευθερία να ταξιδέψει έξω απ' τη χώρα και ότι δε βρισκόταν στη φυλακή ή χωρίς δουλειά γι' αυτή τη συνέντευξη που έδωσε εναντίον των Σαντινίστας.) Η εισαγωγή σ' αυτήν λέει ανάμεσα στ' άλλα:

> Η εξορία του Κουάντρα στην ίδια του τη χώρα είναι σαν το ναυάγιο σε ξερή γη. Η αποστολή του, σαν επιζών, δεν είναι εύκολη, αλλά η ποίηση και η ελευθερία του είναι μέρος της Νικαράγουα όπως είναι και ο μύθος του Ανταίου... Υπάρχουν λίγα ονόματα στη λογοτεχνία της Νικαράγουα, που σημαίνουν τόσα, όσα αυτό του Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα... Ένας διανοητής του δικού του κύρους μέσα στο εχθρικό περιβάλλον του καθεστώτος των Σαντινίστας είναι ένας ακαταμάχητος εχθρός γιατί ο Κουάντρα είναι συνώνυμος της Νικαράγουα — της λίμνης της, της γης της, των πουλιών της, των λουλουδιών της, των καρπών της... Σ' όλα αυτά να προσθέσει κανείς στο έργο του, αφού πρόκειται για ένα μεγάλο εκθέτη της αμερικάνικης λογοτεχνικής δραστηριότητας, από τη λογοτεχνική *Λα Πρένσα* και την εφημερίδα *Το ψάρι και το φίδι*... Το πρόσωπο που επηρέασε περισσότερο τη λογοτεχνία και τη γενική κουλτούρα της χώρας του, είναι σήμερα ο ερμηνευτής μιας εσωτερικής εξορίας. Ο καθένας θα 'πρεπε να εξαιρέσει τον ποιητή και να τον βάλει στην άκρη, όπως όλοι όσοι ισχυρίζονται ότι έχουν μια

---

* Συνάντηση των συγγραφέων της Λατινικής Αμερικής που γίνεται κάθε χρόνο.

αυτόνομη άποψη ή που υποστηρίζουν την ελευθερία του ατόμου, πάνω απ' όλα αυτή του συγγραφέα, σε σχέση με την εξουσία του κράτους. Παρ' όλη τη διεθνή φήμη του, έχει κατηγορηθεί σαν «ξεπουλητής της χώρας του».

Ο ίδιος είπε στη συνέντευξη:

Με σκοτώνουν αλλά δε φεύγω. Είμαι πολύ γέρος για να ψάχνω περιπέτειες. Δε φεύγω απ' τη Νικαράγουα εκτός αν με πάρουν μ' ένα γερανό και μ' αφήσουν στα σύνορα.

Είμαι ενάντια στο διευθυντήριο της επανάστασης των Σαντινίστας. Αν έχω μείνει στη χώρα και έχω κρατήσει τη θέση μου στη *Λα Πρένσα* και τη λογοτεχνική εφημερίδα *Το ψάρι και το φίδι*, είναι γιατί πιστεύω, ότι η κατευθυνόμενη κουλτούρα, η λογοκρισία και η δημιουργία μιας συνείδησης στην υπηρεσία μιας ιδεολογίας... είναι μοιραία στάση για τον πολιτισμό. Γι' αυτό βρίσκομαι σε μια μάλλον δυσάρεστη μάχη. Και η υποχρέωσή μου σαν ποιητής είναι να κρατήσω τη σημαία της αντίστασης ενάντια στη φοβερή καταστροφή που υφίσταται ο πολιτισμός της Νικαράγουα.

Αν ο συγγραφέας είναι πολιτικά κομμουνιστής, σοσιαλδημοκράτης ή χριστιανοδημοκράτης, αυτό είναι μια προσωπική επιλογή που αντικατοπτρίζεται κατά κάποιο τρόπο στο έργο του, γιατί δεν μπορεί να υπάρχει διαχωρισμός του ανθρώπου και της δημιουργίας του, αλλά αν αυτό επιβάλλεται για να υπηρετήσει μια ιδεολογία, αυτό που καταφέρνει είναι η διδαχή και αυτή σκοτώνει το έργο του.

Ο ποιητής μετά μίλησε για την περίπτωση του Πάμπλο Νερούντα και του Ερνέστο Κάρντεναλ, σαν ποιητών στην υπηρεσία μιας ιδεολογίας, δηλώνοντας ότι οι μεγάλες τους απο-

τυχίες συνέπεσαν με τη στιγμή που άρχισαν να παράγουν διδακτική ή προσηλυτιστική λογοτεχνία. Ο ποιητής προχώρησε στην ερώτηση:

> Από πού ξεπηδάει ο πολιτισμός; Από την έλλειψη συμφωνίας. Και ποιο είναι το εργαλείο γι ' αυτή την έλλειψη; Η κριτική. Είναι το μόνο μέσο, που κάνει πιθανή την τελειοποίηση του ανθρώπου. Αν η κριτική είναι απαγορευμένη και είμαστε υποχρεωμένοι να συμμορφωθούμε, γινόμαστε σαν τους χιμπατζήδες. Αυτό συμβαίνει σ' έναν πολιτισμό που του λείπει η έννοια της κριτικής. Έχω επαναλάβει συχνά την πρόταση: κάθε επανάσταση τελματώνει χωρίς κριτική.
>
> Αντιμετωπίζοντας την ενορχήστρωση αυτής της διοίκησης, ο συγγραφέας είναι ο μόνος κριτικός που είναι αξιόπιστος. Είναι κριτικός του ίδιου του εαυτού του, αλλά αν κάποιος σε στιγμές έξαρσης του πει: «αυτό το έργο δεν έχει ταξική συνείδηση, λαϊκή αίσθηση, κατανοητή γλώσσα», τότε ο συγγραφέας χάνει την πρωτοτυπία και τη δημιουργική του δύναμη και γίνεται υπάλληλος... Η ταξική συνείδηση σ' ένα έργο, είναι ο δολοφόνος του. Ο συγγραφέας πρέπει να έχει τη συνείδηση και του Σάντσο κι αυτή του Δον Κιχώτη, και του βασιλιά και του λακέ, και του εκμεταλλευτή και του εκμεταλλευόμενου...
>
> Λένε πάντα ότι η δημιουργική ελευθερία είναι μια προϋπόθεση της επανάστασης. Παρ' όλα αυτά, λίγο καιρό πριν, δημοσίευσαν τον περίφημο λόγο του Φιντέλ Κάστρο στους διανοούμενους, ένα λόγο που προκάλεσε πολλές εξορίες. Τότε, γιατί αν συμφωνούμε ότι η δημιουργική ελευθερία είναι προϋπόθεση της επανάστασης, θέλουν να βάλουν τη λογοτεχνία στην υπηρεσία της ή να επιβάλλουν τις τέχνες σαν όπλα της επανάστασης; Μόλις η λογοτεχνία μπει στην υπηρεσία κάτι τέτοιου, σταματάει να είναι λογοτεχνία και μετατρέπεται σε προπαγάνδα.

Ο Κουάντρα τελείωσε τη συνέντευξη λέγοντας ότι οι απειλές για τη *Λα Πρένσα* εκτείνονται πέρα απ' την έλλειψη χαρτιού. «Εκεί η αυστηρή λογοκρισία μπαίνει σαν έλεγχος της ελεύθερης έκφρασης». Αλλά η *Λα Πρένσα* αντιπροσωπεύει «κυρίως το μέρος της επανάστασης που πήγε στράφι, τη φιλελεύθερη πλευρά της επανάστασης. Πολεμάμε για μια δικαιοσύνη με ελευθερία και για μια ελευθερία με δικαιοσύνη. Είναι και οι δυο τους αδιαχώριστες. Γι' αυτό η *Λα Πρένσα* είναι προπύργιο της τελείωσης μιας μερικής επανάστασης. Αν μας έκλειναν, θα έκοβαν τη γλώσσα της Νικαράγουα».

Το πρώτο πράγμα που είπε ο Κουάντρα όταν μπήκε στο γραφείο του, (ο Ερνέστο, συμβολικά, δε με συνόδεψε στη διάρκεια της επίσκεψης), ήταν ότι λυπόταν που η *Λα Πρένσα* δε θα μπορούσε να δημοσιεύσει την ποίησή μου, γιατί η κυβέρνηση των Σαντινίστας δε θα τους έδινε χαρτί ώστε να εκδώσουν το λογοτεχνικό τους έντυπο. Συμφώνησα ότι αυτό ήταν πραγματικά κακό, αλλά και ότι η δικαιολογία των Σαντινίστας γι' αυτό, μου φαινόταν εύλογη. Υπήρχαν προτεραιότητες. Χρειάζονταν δολάρια για να αγοράσουν τυπογραφικό χαρτί και χρειάζονταν δολάρια για να αγοράσουν φαρμακευτικά και ιατρικά προϊόντα, τεχνικό εξοπλισμό και καταναλωτικά αγαθά των οποίων αντιμετώπιζαν απελπιστική έλλειψη. (Ο Κρις Φέλβερ δεν μπορούσε να βρει μπαταρίες ΑΑ για τη φωτογραφική του μηχανή ούτε και κανένα ασπρόμαυρο φιλμ στα μαγαζιά της Μανάγκουα. Υπήρχαν φρέσκα αγροτικά προϊόντα και κρέας στην αγορά, αλλά τα περισσότερα βιομηχανοποιημένα αγαθά ήταν ακριβά και σπάνια.) Στα μάτια της κυβέρνησης των Σαντινίστας, αυτά τα είδη είχαν προτεραιότητα απ' το τυπογραφικό χαρτί για τη λογοτεχνία.

Θεώρησα επίσης σωστό να του υπενθυμίσω, ότι η ίδια η *Λα Πρένσα* πρόσφατα ήταν

έτοιμη να κλείσει γιατί δεν μπορούσαν να βρουν τυπογραφικό χαρτί και ότι η κυβέρνηση τους έδωσε δολάρια για να αγοράσουν και να συνεχίσουν να εκδίδουν φύλλα. Θεώρησα επίσης σωστό να τον ρωτήσω, αν η ολοκληρωτική ελευθερία του τύπου δεν απαιτούσε υπευθυνότητα απ' τη μεριά του τύπου γι' αυτά που τύπωνε. Σε μια δημοκρατική κοινωνία —όπου τα νέα «κόβονται και ράβονται» μάλλον από τους ιδιοκτήτες του τύπου παρά από μια κατευθείαν κυβερνητική λογοκρισία— υπάρχει μια πίεση μέσα στον ίδιο τον τύπο για να κρατηθούν τα κριτήρια της «αξιοπιστίας, της αποδεικτικής αλήθειας και της αποκάλυψης γεγονότων». Οι εκδότες, εκτός κι αν είναι εντελώς κυνικοί, δεν πρέπει να πιστεύουν ότι αυτό που γράφουν είναι η αλήθεια; Σ' αυτή την περίπτωση, τι σκεφτόταν για ένα ρεπορτάζ για το Φιντέλ Κάστρο από κάποιον Κάρλος Μοντενέρ (ένα κουβανό γκουζάνο,* που εγκατέλειψε την επανάστασή τους και ζει έξω απ' τη χώρα) που δημοσιεύτηκε στην *Λα Πρένσα*; Στο άρθρο ο Μοντενέρ γράφει ότι ο Φιντέλ Κάστρο είναι χοντρός, γέρος, άρρωστος κι έτοιμος να πεθάνει. Μπορούσαν να πιστεύουν οι εκδότες της *Λα Πρένσα* ότι αυτή είναι η αλήθεια; Σ' αυτό, ο Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα σήκωσε τους ώμους και απάντησε μ' ένα χαμόγελο: «Αυτή είναι η ερώτηση των εξήντα τεσσάρων δολαρίων».

Σαν ελευθεριακός πολίτης θα έπρεπε να προσθέσω, παρ' όλα αυτά, ότι κι αν η *Λα Πρένσα* δε δημοσίευε τίποτα άλλο παρά ψέματα, ακόμα και τότε θα έπρεπε να της επέτρεπαν να τα δημοσιεύει. Μια απάντηση σ' αυτό έφτασε αργότερα απ' τον Ερνέστο Κάρντεναλ. Ήταν ένα θέμα συχνών συζητήσεων. Σε μια συζήτηση είπε: «Προσπάθησε να βάλεις

* Προδότης, σκουλήκι.

ένα άρθρο που να προπαγανδίζει την ανατροπή της κυβέρνησης των ΗΠΑ σε κάποια μεγάλη εφημερίδα στις ΗΠΑ — ή ακόμα, προσπάθησε να βρεις ένα μαρξιστικό άρθρο στους *Νιου Γιορκ Τάιμς*». Και υπογράμμισε, ότι η Νικαράγουα βρισκόταν σε κατάσταση πολέμου, αφού η κυβέρνηση του Ρήγκαν και η ΣΙΑ έχουν παραδεχτεί ότι προσπαθούν να ανατρέψουν την κυβέρνηση των Σαντινίστας με καλυμμένους στρατιωτικούς τρόπους. Και σε μια εμπόλεμη κατάσταση, ακόμα και οι μεγαλύτερες δημοκρατίες καταφεύγουν σε αυστηρή λογοκρισία του τύπου για στρατιωτικά και οικονομικά θέματα, όπως οι βρετανοί στα νησιά Μαλβίνα, οι ισραηλινοί σε κατεχόμενες περιοχές του Λιβάνου και, τελευταία, οι ΗΠΑ στη Γρανάδα. Σ' αυτές τις περιοχές η λογοκρισία εμπόδιζε τους ξένους δημοσιογράφους κυρίως, κάτι που σίγουρα δε συνέβαινε στη Νικαράγουα. (Ο Μπιλ Φίνεγκαν, ανταποκριτής της *Νιου Έιτζ*, μου είπε αργότερα ότι δεν είχε ακούσει τίποτα για λογοκρισία στη μετάδοση ειδήσεων από αμερικανούς δημοσιογράφους, μέσα απ' τη Νικαράγουα.)

Ο Ερνέστο Κάρντεναλ μου έστειλε μια δική του επίσημη ανακοίνωση πάνω στο θέμα, όταν γύρισα στις ΗΠΑ και η μετάφρασή της είναι:

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ
Κυβέρνηση Εθνικής Ανασυγκρότησης

6 Απριλίου 1984

Σε σχέση με τη λογοκρισία, δεν πιστεύω να υπάρχει γραπτή υπεράσπισή της από κάποιον αρχηγό μας. Στην ουσία, δε μας αρέσει, δεν τη επιθυμούμε, την έχουμε μόνον επειδή βρισκόμαστε σε κατάσταση πολέμου. Σε οποιαδήποτε εμπόλεμη κατάσταση πρέπει κανείς να προστρέ-

χει σ' αυτά τα μέσα. Έχει ανακοινωθεί μια κατάσταση ανάγκης, ένας νόμος που επιτρέπει όλες τις ενέργειες που χρειάζονται για την άμυνα. Είμαστε μπλεγμένοι σ' έναν πόλεμο ακήρυχτο και καλυμμένο αλλά έναν πόλεμο που ο καθένας μας γνωρίζει, ακόμα και το αμερικάνικο κογκρέσο δημόσια δέχεται ότι τον χρηματοδοτεί. Και η εφημερίδα *Λα Πρένσα* ανοιχτά υποστηρίζει τον εχθρό, υποστηρίζει τις πράξεις της ΣΙΑ και χρησιμοποιεί όλα τα επιχειρήματα της διοίκησης του Ρήγκαν. Στις ΗΠΑ υπάρχει μεγάλη διαφήμιση για μια εφημερίδα της αντιπολίτευσης που λογοκρίνεται στη Νικαράγουα, κάτι που αναγκαζόμαστε να κάνουμε λόγω του πολέμου, αλλά οι ΗΠΑ δεν εκφράζουν καμιά ανησυχία για άλλες λατινοαμερικανικές χώρες, όπου οι εφημερίδες της αντιπολίτευσης δε λογοκρίνονται γιατί απλώς δεν υπάρχουν (στη Γουατεμάλα, το Σαλβαδόρ, τη Χιλή, την Ουρουγουάη, την Παραγουάη). Έτσι κι αλλιώς, αυτή η λογοκρισία θα λήξει το Μάιο, όταν θ' αρχίσει η προεκλογική εκστρατεία. Τότε δε θα μπορούν να επιτίθενται στη Νικαράγουα γι' αυτό το λόγο· θα βρουν άλλους λόγους να μας επιτεθούν.

[Μετάφραση της Μπάρμπαρα Πάσκε]

Στις ανακοινώσεις για τη λογοκρισία από άλλα μέλη της κυβέρνησης συμπεριλαμβάνεται και αυτή του Ντανιέλ Ορτέγκα Σααβέντρα, του συντονιστή της χούντας, σε μια ομιλία που ανατυπώθηκε σε μια έκδοση του υπουργείου Πολιτισμού, *Για μια πολιτιστική πολιτική:*

Αν υπάρχει κάποια συμβουλή που δίνουμε στους καλλιτέχνες, είναι να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους, τις δημιουργικές τους ικανότητες, όπως αυτοί νομίζουν καλύτερα. Αυτό που χρειάζεται, είναι να φέρουν στην επιφάνεια ό,τι έχει συσσωρευτεί και καταπιεστεί, να το εξελί-

ξουν, χωρίς να αγνοήσουν ό,τι υπάρχει εξωτερικά και που μπορεί να μας βοηθήσει να εξελιχτούμε και να προχωρήσουμε, ελεύθεροι από κάθε δέσμευση, χωρίς να νιώθουμε αναγκασμένοι πως πρέπει να δώσουμε στη δουλειά μας μια ώθηση τέτοια ώστε να παραμείνει σε καλή σχέση με την Επανάσταση· πρέπει να προχωρήσουμε στο σημείο που να είμαστε ικανοί να γίνουμε ακόμα πιο δημιουργικοί, να γεννήσουμε νέες φόρμες, νέες ιδέες, να εξασκούμε συνεχώς τη φαντασία μας και να αποχωριστούμε τις υποδουλωτικές μορφές σκέψης. Η σκέψη μας δεν πρέπει να είναι φορμαρισμένη από προϋπάρχουσες συνταγές, πρέπει να είναι εντελώς ανοιχτή...

Έφυγα απ' τον κ. Κουάντρα αρκετά φιλικά. (Ο Ερνέστο είχε πει γι' αυτόν ότι ήταν ο μόνος μεγάλος ποιητής ενάντια στο καθεστώς των Σαντινίστας.) Πιστεύω ότι καταλάβαμε ο ένας τον άλλο, σαν ποιητές. Ήθελε να μιλήσει για ποίηση, όχι για πολιτική. Ανταλλάξαμε βιβλία ποίησης. Η αφιέρωση στο βιβλίο του έγραφε: «Ο αναγνώστης σου και φίλος — Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα».

Αρκετά ενημερωμένος για την «απολυταρχική αντιμετώπιση» που ασκεί η αριστερά και η δεξιά στις ΗΠΑ· του έσφιξα το χέρι και του ευχήθηκα κάθε καλό καθώς χωριζόμαστε. Αν οι Σαντινίστας πίστευαν πραγματικά, όπως ισχυρίζονταν, σε ένα «δημοκρατικό πλουραλισμό» στην κυβέρνησή τους, ήθελα να πάρω μέρος σ' αυτόν.

Με τη δύση του ήλιου, πήγαμε να δούμε το Χάιμε Γουίλοκ, υπουργό της Αγροτικής Ανάπτυξης και καθίσαμε μαζί του σ' ένα μεγάλο δωμάτιο σαν μουσείο, στα γραφεία του. Υπάρχουν φυτά παντού και μεγάλες ινδιάνικες ζωγραφιές και ταπισερί σε κάδρα.

Μου λέει, ότι προτιμάει να συζητάει με ποιητές παρά με πολιτικούς και τον πιστεύω.

Ο διοικητής Χάιμε Γουίλοκ.

Μοιάζει πολύ καλλιεργημένος άνθρωπος —ένας νεαρός διανοούμενος που θα συναντούσε κανείς στο πανεπιστήμιο της Κολούμπια. Μου λέει, ότι πριν απ' την Επανάσταση οι αγρότες ζούσαν σαν τους φτωχούς στα «Σταφύλια της Οργής» και ότι τώρα, για πρώτη φορά, οργανώνονται σε κολεκτίβες και κοπερατίβες με κάποιο μεγαλύτερο εισόδημα. Τουλάχιστον ελέγχουν οι ίδιοι τα μέσα της επιβίωσής τους. Οι εργάτες στα χωράφια κερδίζουν σήμερα 3,5 δολάρια τη μέρα αλλά μέσα στις κοπερατίβες θα κερδίζουν περισσότερα με το χρόνο, γιατί συμμετέχουν στα έσοδα. (Ο Γουίλοκ είναι δικηγόρος και θεωρείται ένας από τους κύριους θεωρητικούς της Επανάστασης.)

Μου λέει, ότι ενδιαφέρεται περισσότερο γι' αυτά που έχουν να πουν οι ποιητές παρά για όσα ακούει απ' τους υπαλλήλους της κυβέρνησης. Λέει, ότι οι ποιητές τιμώνται στη χώρα του και ότι θα 'θελε να μου προσφέρει ένα σπίτι σ' ένα απ' τα μικρά νησιά, έξω απ' τη Γρανάδα, όπου είχαμε πάει την Κυριακή, αν ερχόμουνα να δουλέψω μαζί τους στο πολιτιστικό πεδίο.

Έχει ένα πολύ ήρεμο και ευθύ βλέμμα. Είναι όμορφος με τη στολή του και ποζάρει για μια φωτογραφία στην αυλή όταν φεύγουμε. Είναι σκοτάδι κι ο Κρις Φέλβερ φτιάχνει το φλας του, καθώς ο Γουίλοκ κάθεται μπροστά από ένα θάμνο, αρκετά σοβαρός. Αφού τραβήχτηκε η φωτογραφία, ο Γουίλοκ λέει: «Κάπως έτσι σκότωσαν οι φύλακες του Σομόζα μερικούς ανθρώπους· τους πυροβόλησαν με φωτογραφικές μηχανές».

Μας συνοδεύει μέχρι το αυτοκίνητό μας και χωριζόμαστε. Ένιωσα τέτοια συμπάθεια γι' αυτό τον άνθρωπο, που παράλειψα να τον ρωτήσω την πιο αρμόζουσα ερώτηση κατά την άποψη των αμερικανών εργατών. Γιατί η κυβέρνηση είχε αρνηθεί το δικαίωμα των εργατών

για απεργία; Μάλλον δεν τον ρώτησα, γιατί ήξερα ποια θα 'ταν η απάντηση κι αυτός ήξερε ότι ήξερα κι έτσι γιατί να παίξουμε το παιχνίδι των λέξεων; Στη σημερινή κατάσταση των σοσιαλιστικών καθεστώτων ανά τον κόσμο, η απάντηση είναι πάντα η ίδια: το μακροπρόθεσμο συμφέρον. Στη σημερινή απελπιστική οικονομική κατάσταση στη Νικαράγουα, οι απεργίες είναι καταστροφικές για την εύθραστη οικονομία της. Όπως και με τη λογοκρισία, η διαφορά μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού είναι, ότι ο έλεγχος ασκείται απ' το κράτος στη δεύτερη περίπτωση, ενώ στην πρώτη περίπτωση από τον «ιδιωτικό τομέα». Αλλά ακόμα και στις ΗΠΑ, η κυβέρνηση είχε πολλές φορές βάλει σ' ενέργεια νομοθεσία εναντίον της απεργίας.

(Αναλογιζόμενος τώρα αυτή τη συνάντηση, θυμάμαι, ότι ο Γουίλοκ μας εξήγησε πως η πράξη του προέδρου Ρήγκαν να σταματήσει την εισαγωγή της νικαραγουανής ζάχαρης στις ΗΠΑ, είχε ανασταλτική επίδραση στον ιδιωτικό τομέα, που ο πρόεδρος Ρήγκαν ήθελε παντού να αυξάνεται. Όταν η άδεια εισαγωγής ζάχαρης αφαιρέθηκε απ' τη Νικαράγουα, το ιδιωτικό εργοστάσιο-φυτεία του Σαν Αντόνιο βρέθηκε αντιμέτωπο με την οικονομική καταστροφή. Βρέθηκαν αγοραστές μεταξύ των αδέσμευτων χωρών· ήταν το μόνο που τους έσωσε απ' τη χρεωκοπία.)

31 Ιανουαρίου — Δεν είχαμε ακόμα επισκεφτεί το υπουργείο Πολιτισμού και σήμερα πάμε να επισκεφτούμε τον Κάρντεναλ στο γραφείο του, σε μια βίλα που κάποτε ανήκε στο Σομόζα. Είναι ένα όμορφο μικρό σπίτι που βρίσκεται σ' ένα δασωμένο πάρκο. Υπάρχουν μόνο πέντε μεγάλα δωμάτια αλλά κάποτε υπήρχαν εκεί περισσότερα από δώδεκα μπάνια. Υπήρχαν μπάνια που ξεφύτρωναν από άλλα μπάνια. Το γραφείο του Ερνέστο ήταν μπάνιο. Όχι μεγαλύτερο από 10Χ15 πόδια, είναι τώρα γεμάτο από σωρούς βιβλίων· πολλά είναι βιβλία τέχνης. Ανάμεσα στ' άλλα ανακαλύπτω το βιβλίο με φωτογραφίες του αμερικανού φωτογράφου που σκοτώθηκε στα σύνορα: «Νικαράγουα: ένας απελευθερωτικός πόλεμος». Τυπωμένο στη Γερμανία, περιέχει ποιήματα του Κάρντεναλ, που ήταν καλός φίλος του συγγραφέα Κρος. Ανάμεσα στ' άλλα βιβλία που έχει εκδώσει το υπουργείο Πολιτισμού, βρίσκω το βιβλίο «Ποίηση» του Φερνάντο Σίλβα, το «Οι πρωταρχικοί σκοποί» του Μπόσκο Τσεντένο, το «Ο Βίαιος Αφρός» της Νταίζη Ζαμόρα, «Τα εργαστήρια ποίησης» από φοιτητές σε ποιητικά εργαστήρια σ' όλη τη χώρα, «Αγροτική ποίηση του Σολεντινάμε» από εργάτες στα χωράφια του νησιού Σολεντινάμε, το «Οι Αρχές της Κόλασης» του Χοσέ Κορονέλ Ουρτέκο, «Για μια πολιτιστική πολιτική: η λαϊκή επανάσταση των Σαντινίστας» με εισαγωγή της Νταίζη Ζαμόρα και διάφορα τεύχη του όμορφου λογοτεχνικού περιοδικού *Νικαράουακ*. Υπάρχουν επίσης καμιά δεκαριά τεύχη του ποιητικού περιοδικού που εκδίδει το υπουργείο, *Ελεύθερη Ποίηση*, και παρατηρώ ότι ένα τεύχος αρχίζει με μεταφράσεις του

Έζρα Πάουντ απ' τον Ουρτέκο και τον Κάρντεναλ. Μάρτυρες του «πλουραλισμού» τους, τουλάχιστον στα πολιτιστικά θέματα, είναι τα τεύχη του διαφωνούντος λογοτεχνικού περιοδικού του Κουάντρα, *Το ψάρι και το φίδι*, μια πολύ σημαντική πολιτιστική εφημερίδα. (Στους λογοτεχνικούς του συνεργάτες περιλαμβάνονται ο Οκτάβιο Παζ στο Μεξικό, ο Μάριο Βάργκας Λιόσα στο Περού, ο Ερνέστο Σάμπατο στην Αργεντινή, ο Λούις Ροζάλες στην Ισπανία, ο Λέντο Ίβο στη Βραζιλία.)

Καθώς φεύγουμε, σκέφτομαι ότι κάποιος πρέπει να γράψει μια πορνό σατιρική νουβέλα: «Τα μπάνια του Σομόζα».

Αργά το απόγευμα πάμε σ' έναν άλλο εκδοτικό οίκο, τις *Εκδόσεις της Νέας Νικαράγουας*, όπου γίνεται μια μικρή δεξίωση και συναντάμε το διευθυντή Ρομπέρτο Ντιάζ καθώς και το Σέρτζιο Ραμιρέζ, ένα σημαντικό συγγραφέα, εκδότη και διοικητή στο Εθνικό Διευθυντήριο.

Στεκόμαστε γύρω απ' το μπαρ, συναντάμε διάφορους συγγραφείς που δεν πολυκαταλαβαίνω τα ονόματά τους, όπως συμβαίνει συχνά σε παρόμοιες περιπτώσεις στις ΗΠΑ. Παρατηρώ στους τοίχους τα εξώφυλλα των πρόσφατων βιβλίων που έχουν εκδώσει: του Χούλιο Κορτάζαρ «Νικαράγουα τόσο βίαια γλυκιά», του Λουίς Ρόκα «Οι Φώκιες», του Τομάς Μπόρχε «Κάρλος, η αυγή δεν είναι πια πειρασμός».

Δυστυχώς, δεν είχα την ευκαιρία να κάνω κάποια ουσιαστική συζήτηση με το Σέρτζιο Ραμιρέζ, αλλά ήξερα ότι η αμερικανίδα Μάργκαρετ Ράνταλ του είχε πάρει συνέντευξη πρόσφατα και ήξερα ότι ήταν αρχηγός μιας λογοτεχνικής κίνησης με το όνομα «Βεντάνα», που είχε εμφανιστεί το 1960 σαν λογοτεχνική και πολιτιστική έκφραση της πολιτικής

(Αριστερά προς τα δεξιά) Λ.Φ., ο διοικητής Σέρτζιο Ραμιρέζ, ο πατήρ Κάρντεναλ.

κίνησης για την απελευθέρωση. Σε σχέση μ' αυτά που είχε πει ο Πάμπλο Αντόνιο Κουάντρα ενάντια στην Επανάσταση, είναι ενδιαφέρον να διαβάσει κανείς τα συναισθήματα του Ραμιρέζ υπέρ της επανάστασης, που δημοσιεύτηκαν στη συνέντευξη της Μάργκαρετ Ράνταλ (στην καναδέζικη περιοδική έκδοση, *Ορμή*, το καλοκαίρι του 1984):

> Η Επανάσταση προωθεί τον εκπολιτισμό της Νικαράγουα σε τέτοιο σημείο, που δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία της. Και παρατηρούμε αυτά τα αποτελέσματα στο πολιτιστικό πεδίο, γιατί είναι ένα ευαίσθητο πεδίο στο οποίο δείχνουμε πρωταρχικό ενδιαφέρον. Η Επανάσταση έδωσε στο λαό σχολεία, πολλές αίθουσες, εμβόλια για τα παιδιά, αγροτικά δημόσια λουτρά, μαγαζιά και μια τεράστια αύξηση αγαθών παρ' όλη την ανέχεια και τη φτώχεια που υπάρχει ακόμα. Υπάρχει μια αποκεντρωτική δύναμη, η δύναμη του λαού σε κίνηση.
>
> Και αυτή η δύναμη του λαού είναι που κάνει τον πολιτισμό μας διαφορετικό από όλους τους άλλους πολιτισμούς της Κεντρικής Αμερικής. Νιώθω ότι είμαστε σε μια κατάσταση πολιτιστικού αναβρασμού και το κόχλασμα γίνεται σε συνεχείς ψηλές θερμοκρασίες. Ποια θα είναι τ' αποτελέσματα; Δεν ξέρουμε ακόμα, γιατί η μάζα είναι ακόμα ηλεκτρισμένη, άμορφη.
>
> Δεν μπορώ να σας πω ότι υπάρχει διήγημα της Επανάστασης, μια νουβέλα ή ποίηση της Επανάστασης, αλλά αυτό μαγειρεύεται εδώ σε ψηλές θερμοκρασίες. Και πιστεύω, ότι το αποτέλεσμα θα είναι εξαιρετικό, το αποτέλεσμα θα είναι μεγάλοι ποιητές, διηγηματογράφοι, θεατρικοί συγγραφείς και ηθοποιοί, ζωγράφοι, γλύπτες, φωτογράφοι, μουσικοί και χορευτές, γιατί αυτή είναι η δύναμη της Επανάστασης: να κινήσει αυτή την τεράστια ανθρώπινη μάζα σε καθήκοντα που ποτέ πριν δεν τη θεωρούσε ικανή να εκτελέσει. Το αποτέλεσμα θα είναι εξαιρετικής αξίας, θα είναι δημιουργικά άτομα.

Πρόκειται να δημιουργήσουμε ένα νέο πολιτισμό, οι βάσεις του οποίου μπήκαν με το σωστό τρόπο, με αρκετή δημιουργική ελευθερία, χωρίς δογματισμό, χωρίς σεχταρισμό, με δυναμωμένη ελευθερία που είναι και η πραγματική δύναμη της επανάστασης. Αυτό μου φαίνεται πολύ σημαντικό: το ότι κανένας εδώ δεν έγραψε για το πώς να κάνεις γλυπτική ή το πώς να ζωγραφίζεις, αλλά το μόνο πράγμα που κάναμε, ήταν να δημιουργήσουμε τις συνθήκες που επιτρέπουν τη δημιουργία.

Το πιο σημαντικό πράγμα στη Νικαράγουα είναι ότι υπάρχει απόλυτη ελευθερία για δημιουργία καθώς και για συμμετοχή στη δημιουργικότητα. Είναι κάτι στο οποίο όλοι μπορούν να πάρουν μέρος. Εδώ δεν έχουμε μια πολιτιστική ελίτ, φτιαγμένη απ' τους ανθρώπους που έχουν τώρα αυτή τη δυνατότητα. Και ενόσω θα διατηρούμε αυτή τη δημιουργική ελευθερία, τη δυνατότητα συμμετοχής, τα αποτελέσματα θα είναι καλά.

Αλλά είναι ώρα να φύγουμε για μια συνάντηση με το Συνδικάτο των Πολιτιστικών Εργατών των Σαντινίστας (ASTC). Όταν φτάνουμε στο καλλιτεχνικό κέντρο της, υπάρχουν περίπου πενήντα άτομα, άντρες και γυναίκες, ήδη μαζεμένοι στο ύπαιθρο, καθισμένοι σ' ένα μεγάλο κύκλο. Η συνάντηση είχε αναγγελθεί σαν «συζήτηση» αλλά φαίνεται ότι εγώ έπρεπε να βγάλω ένα λόγο. Ξαφνικά, ευχήθηκα να είχα στην τσέπη μου μια λίστα με τα «καλύτερα μυαλά της γενιάς μου» και με τους μεγαλύτερους και πιο σεβαστούς συγγραφείς των ΗΠΑ, που δημόσια και δραστήρια να υποστηρίζουν το καθεστώς των Σαντινίστας· αλλά μια τέτοια λίστα είναι μικρή. (Πόσοι απ' τους πιο διάσημους συγγραφείς μας, έχουν, για παράδειγμα, πάρει τη δυόμισι ωρών πτήση απ' το Μαϊάμι για να δουν μόνοι τους τι

Σε μια συνάντηση της Ένωσης των Πολιτιστικών Εργατών των Σαντινίστας.

συμβαίνει εδώ; Δυστυχώς, δεν έχουμε πολλούς με τη διεθνή συνείδηση ενός Κάρλος Φουέντες, του μεξικάνου συγγραφέα που ήρθε πρόσφατα στο Χάρβαρντ. Οι λογοτεχνικοί μας ακτιβίστες —με μερικές θαρραλέες εξαιρέσεις— φαίνεται ότι περιορίζονται στους νέους, λιγότερο γνωστούς, αντιφρονούντες συγγραφείς, ενώ οι περισσότεροι απ' τους μεγάλους στις θέσεις τους, στην κορφή του κατεστημένου, συνεχίζουν να κρατάνε μια βροντερή σιωπή.)

Καθώς αυτές οι αιμοβόρες και μακάβριες σκέψεις γεμίζουν το μυαλό μου, οι καλλιτέχνες και οι διανοούμενοι της Νικαράγουα κάθονται περιμένοντας τις λέξεις μου. Εντάξει, λοιπόν. Εκ μέρους των στρατευμένων ποιητών και των πολιτικά νυσταλέων ποιητών της χώρας μου, σας φέρνω χαιρετισμούς και ευχές για την επιβίωσή σας παρά τις κάθε είδους αντιξοότητες. Μιας και δεν είμαι πρεσβευτής αυτού του ιμπεριαλιστικού πλουτοκρατικού κυβερνητικού σχήματος της Ουάσιγκτον, μπορώ να σας δώσω μόνο τη δικιά μου, κάπως εκκεντρική, άποψη ενός αντιφρονούντα για το τι συμβαίνει.. Και έκανα μια προφορική διατριβή για τον εθνικισμό γενικά, πράγμα που σίγουρα δεν ήθελαν ν' ακούσουν.

(Ένα καινούργιο έθνος που προσπαθεί ν' απελευθερωθεί από αιώνες αποικιοκρατίας, η Νικαράγουα των Σαντινίστας, βλέπει τον εθνικισμό σαν ένα δρόμο για την ανεξαρτησία: Ο Κάρλος Φουέντες είπε: «Το Μεξικό κατάλαβε ότι έπρεπε πρώτα να είναι έθνος προτού γίνει δημοκρατία». Και αν αυτό είναι αλήθεια, ο σοβιετικός κομμουνισμός δεν είναι αυτό που οι νικαραγουανοί χρειάζονται σαν μέσο για την αλλαγή. Ένας πρώην διοικητής του Εθνικού Προγραμματισμού στη Νικαράγουα, ο πατέρας Ξαβιέ Γκοραστιάγκα, είπε: «Υπάρχουν πολλές μαρξιστικές τάσεις στην Κεντρική Αμερική, αλλά δεν είναι αυτό που θα μπορούσα να

αποκαλέσω δογματικές ευρωπαϊκές μαρξιστικές τάσεις. Αυτό που υπάρχει, είναι ένα είδος μαρξισμού κρεολικού τύπου, μια συγκυρία εθνικισμού, χριστιανισμού και μαρξισμού». Θα έμοιαζε τότε, ότι σ' αυτή την κρίση της αντιαποικιοκρατίας, αυτό που περισσότερο χρειάζεται, είναι κάποια μορφή κυβέρνησης, που θα επιτρέψει στη μάζα του λαού εδώ να αποκτήσει τη δική της ιδιαίτερη ταυτότητα και τη δική της οικονομική και πολιτική ελευθερία. Και ποια είναι η ταυτότητα του λαού της Νικαράγουα; Δεν είναι συνδεδεμένη —όσον αφορά τη γλώσσα και την εθνότητα— μ' αυτή των άλλων χωρών της Κεντρικής Αμερικής; Και έτσι, θα έμοιαζε συμφέρον για τις ΗΠΑ να προωθήσουν αυτό ακριβώς στο οποίο φαίνεται να αντιδρούν· την πλήρη ανάπτυξη του κινήματος των Κονταντόρα* που θα οδηγούσε —αν το φτάναμε στο λογικό του συμπέρασμα— στην ίδρυση των Ηνωμένων Πολιτειών της Κεντρικής Αμερικής, στις οποίες κάθε μικρή χώρα θα αποποιόταν μέρος των «κρατικών δικαιωμάτων της», όπως ακριβώς οι Ηνωμένες Πολιτείες το βρήκαν απαραίτητο στο τέλος τους εμφύλιου πολέμου τους, όπως τα «κρατικά δικαιώματα» (εθνική κυριαρχία, απόλυτο βέτο κλπ.), στο διεθνές επίπεδο πρέπει σε κάποιο βαθμό να εγκαταλειφθούν απ' όλες τις χώρες του κόσμου για να μην καταστρέψει τελικά η μια την άλλη. Ένας άλλος τρόπος για να το τοποθετήσει κανείς· η μόνη ελπίδα είναι όλη η γη να γίνει στην ουσία ένα «σφαιρικό χωριό» πέρα από εμφύλιους πολέμους. Αλλά ίσως η Κεντρική Αμερική να πρέπει να γίνει ένα έθνος πριν γίνει μια δημοκρατία — ένα καινούργιο έθνος (με ελευθερία κλπ.), του οποίου τα κράτη θα είναι ασφαλή από προσαρτήσεις, σε ξένες ιδεολογίες και

---

* Κίνημα των αγροτών της Κεντρικής Αμερικής, με έδρα τον Παναμά

δυνάμεις, στην ουσία προλαβαίνοντας αυτή την πολύ «ντόμινο» κίνηση, που η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ χρησιμοποιεί για να δικαιολογήσει τον ανοιχτό-κρυφό πόλεμό της ενάντια στον κομμουνισμό στην Κεντρική Αμερική.)

Εν τω μεταξύ, στην πολιτιστική συνάντηση, το πεδίο ήταν ελεύθερο για ερωτήσεις και αυτό που ήθελαν κυρίως ν' ακούσουν, ήταν το γράψιμο και ειδικότερα η ποίηση στις ΗΠΑ σήμερα. Τους είπα την άποψή μου, ότι η βορειοαμερικάνικη ποίηση σήμερα μοιάζει να είναι σε βαθύ ύπνο ή, στην καλύτερη περίπτωση, σε μια κατάσταση κύησης. Μερικοί συγγραφείς τρώνε πολύ καλά από κυβερνητικές υποτροφίες ή πανεπιστημιακά συγγραφικά προγράμματα. Άλλοι δεν τρώνε τόσο καλά, αλλά τους λείπει το έναυσμα που προέρχεται είτε απ' τον πόλεμο είτε από μια γρήγορη κοινωνική αλλαγή είτε από μια επανάσταση όπως τώρα στη Νικαράγουα. Οι ποιητές δεν τιμούνται ιδιαίτερα στη χώρα μας, έχοντας στο μεγαλύτερο μέρος τους αποποιηθεί οποιοδήποτε ιερατικό ή προφητικό ρόλο, με μερικές μεγάλες εξαιρέσεις. Σαν τέτοια, η ποίηση έχει περιέλθει σε πολύ εφήμερη θέση· «συμπληρώνει» τις μεγάλες εκδόσεις, παρ' όλο που δημοσιεύεται άπλετα από μικρές εκδόσεις σ' όλη τη χώρα. Αυτό που χρειάζεται, είναι έμπνευση και πείνα. Κι έτσι, είναι οι ποιητές των διαφόρων μειονοτήτων που έχουν ακόμα να κερδίσουν τις επαναστάσεις τους, αυτοί που φαίνεται να έχουν κάτι να πουν —με τη μεγαλύτερη δύναμη— στη Βόρεια Αμερική σήμερα (όπως μαρτυρούν, για παράδειγμα, οι λατίνοι συγγραφείς του Σαν Φραντσίσκο και οι *νιουγιορικάνοι* της Ν. Υόρκης).

Μια σκέψη μου έρχεται τώρα στο νου, εκ των υστέρων, ότι ένας γνήσιος ελευθεριακός πολίτης θα 'πρεπε να ρωτήσει αυτούς τους πολιτιστικούς εργάτες των Σαντινίστας, αν κανέ-

νας απ' αυτούς δήλωνε αδιάφορος ή «εχθρός του κράτους», θα του επέτρεπαν να είναι στην Ένωση;

Στη συγκέντρωση με παρουσίασε η Ροζάριο Μουρίλο, η διευθύντρια του Συνδικάτου που εκείνο περίπου τον καιρό, είχε δώσει συνέντευξη στο καναδέζικο περιοδικό, *Ορμή*. Σε κείνη τη συνέντευξη είπε περίπου τα εξής:

> Συχνά αναφέρεται ότι η νικαραγουανή Επανάσταση είναι μια επανάσταση ποιητών και αυτό μαρτυρεί η καθημερινή ζωή των ανθρώπων... Λέμε ότι αυτή είναι μια χώρα καλλιτεχνών, ανδρών και γυναικών, που είναι περήφανη για τον πολιτισμό της. Γι' αυτό το λόγο, η κυβέρνηση των Σαντινίστας επιμένει στην ανάπτυξη των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σαν μέρος της ανάπτυξης της επαναστατικής διαδικασίας. Ένα μεγάλο μέρος καλλιτεχνών πήραν μέρος στη μάχη για απελευθέρωση. Στα χαρακώματα χορέψαμε και επινοήσαμε χειροποίητα όπλα, βασισμένα στην παλιά τεχνική των τεχνιτών-καλλιτεχνών μας. Για να κρύψουν τα πρόσωπά τους, οι άνθρωποί μας χρησιμοποίησαν μάσκες απ' τους παραδοσιακούς φολκλορικούς χορούς. Υπήρξε πάντα ένας συσχετισμός δυνάμεων της τέχνης, του πολιτισμού και του επαναστατικού αγώνα. Γι' αυτό, ο θρίαμβος της Επανάστασης σημαίνει το θρίαμβο του πολιτισμού... Τη μέρα της νίκης, ιδρύθηκε το υπουργείο Πολιτισμού. Την ίδια μέρα, άρχισε μια εκστρατεία, που έγινε η Εκστρατεία κατά του Αναλφαβητισμού και που εξάλειψε το 80% του αναλφαβητισμού σ' αυτή τη χώρα... Έχουμε εργαστήρια ποίησης στις ένοπλες δυνάμεις, στην αστυνομία κρατικής ασφάλειας, στην αεροπορία και βέβαια στα εργοστάσια, στις συνοικίες και στο ύπαιθρο... Το σύνθημά μας είναι, ότι η Τέχνη είναι ένα χαράκωμα των Σαντινίστας, ότι η Τέχνη είναι ένα όπλο για το λαό που υποστηρίζει την επαναστατική διαδικασία.

Παρουσιάζοντας το σπόρο απ' τον τάφο του Πάστερνακ.

...Οι καλλιτέχνες εκτιμούνται πολύ από την Επανάσταση των Σαντινίστας και οι ιδιαιτερότητές τους λαμβάνονται υπόψη, όπως στην περίπτωση του Πατριωτικού Στρατιωτικού Νόμου (σχέδιο νόμου), όπου αποφασίστηκε, ότι οι καλλιτέχνες που πρέπει να πάνε στο στρατό, πάνε σαν καλλιτέχνες... Βασικό μας καθήκον, στην περίπτωση κλιμακωμένης επιθετικότητας, είναι να πολεμήσουμε με το τραγούδι μας, την ποίησή μας κλπ., όσο μπορούμε... Αυτό το καθήκον είναι πολύ σημαντικό στη δημιουργία συνείδησης για την αδικία της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, όσον αφορά την Κεντρική Αμερική... Υπάρχει ανάγκη να σεβαστούν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και της ανεξαρτησίας και πάνω απ' όλα, το δικαίωμα να ζούμε ανθρώπινα. Αυτό είναι δικαίωμα που κερδίσαμε με την Επανάσταση. Αυτό είναι δικαίωμα που δεν μπορούν να μας πάρουν. Γι' αυτό το δικαίωμα ολόκληρος ο λαός μας είναι έτοιμος να πολεμήσει, αλλά έχουμε εμπιστοσύνη ότι οι αμερικανοί, ένας ευαίσθητος και τίμιος λαός, θα αντιδράσει θετικά, αν έχει τη σωστή πληροφόρηση.

Δεν ήταν η ανάγνωση της ποίησής μου εκείνη τη νύχτα, στο υπαίθριο θέατρο της πλατείας Πέντρο Χοακίν Καμόρο ούτε η μετάφραση της απ' τον Ερνέστο Κάρντεναλ, που είχαν σημασία. Ήταν οι περιστάσεις και τα γεγονότα γύρω απ' αυτό το γεγονός που ενδιαφέρουν αυτό το βιβλίο. (Και αυτή η παρατήρηση δείχνει, πως η ποίηση βρίσκεται πάντα στριμωγμένη στα μετόπισθεν. Όχι πως το ποίημά μου για τον καουμπόι με τη σέλα του Λευκού Οίκου, που ρίχνει το λάσο του πάνω στην Κεντρική Αμερική, δεν ήταν αρκετά «σχετικό» με τα πράγματα.)

Όταν έφυγα από τη σκηνή στο τέλος της ανάγνωσης, υπήρχε μια τηλεοπτική ομάδα απ' το CBS, που περίμενε να μου πάρει συνέντευξη.

CBS: Ποιες είναι οι εντυπώσεις σας απ' τη Νικαράγουα;

Λ.Φ.: Είναι μια ανθρώπινη επανάσταση — τουλάχιστον έτσι μοιάζει στην επιφάνεια. Συνειδητοποιώ ότι με ξεναγούν οι αρχηγοί των Σαντινίστας· φαίνεται ότι χρησιμοποιούν αυτό που ο Κάρλος Φονσέκα ονόμασε υπομονή και επιμονή.

CBS: Δεν είναι το είδος της Επανάστασης, που θα ενοχλούσε πολύ την κυβέρνηση του Ρήγκαν;

Λ.Φ.: Ναι, πραγματικά, γιατί είναι πολύ δύσκολο να δικαιολογήσει την ανατροπή μιας τόσο ανθρώπινης επανάστασης —αν είναι τέτοια. Και μια επανάσταση που απελευθερώνει το λαό απ' την παραδοσιακή οικονομική σκλαβιά, δεν είναι αυτό ακριβώς που θα 'θελαν ν' ακούσουν οι άνθρωποι του Προέδρου. Αυτοί ενδιαφέρονται για το ποιος έχει τι και η Κεντρική Αμερική ήταν μια φτηνή αγορά εργασίας για τις ΗΠΑ εδώ και αιώνες. Και οι ΗΠΑ φοβούνται τώρα τη σημασία του πραγματικού «ντόμινο». Γιατί η ιδέα της «ελευθερίας» δε γνωρίζει σύνορα. Το άσχημο είναι, ότι ο αμερικάνικος τύπος δεν είναι πάντα ειλικρινής, όπως εσείς. Μεγενθύνει το παραμικρό επεισόδιο για να δείξει ότι είναι μια απάνθρωπη επανάσταση, μια ολοκληρωτική δικτατορία, ότι γίνονται βασανιστήρια, ότι είναι ένα αστυνομικό κράτος — τίποτα απ' όλα αυτά δε βρήκα αληθινό— και είναι μια προφητεία που συνήθως επιβεβαιώνεται. Γίνεται πραγματικότητα αυτό που εσείς λέτε ότι συμβαίνει. Ο κ. Ρήγκαν κάνει το ίδιο πράγμα.

CBS: Ευχαριστούμε για τις ευγενικές σας παρατηρήσεις!

Η συνέντευξη αυτή δε μεταδόθηκε ποτέ. Δεν ήταν το είδος των καυτών νέων που ήθελαν. Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης διαπίστωσα ότι δεν ήταν ακριβώς ένα τεράστιο πλήθος· το αμφιθέατρο ήταν μισοάδειο ή, το πολύ, μισογεμάτο. (Δεν είμαι ο Γεφτουτσένκο ούτε θα 'πρεπε να είμαι!) Η Επανάσταση ήθελε να φέρει την ποίηση στις μάζες, αλλά οι μάζες δεν ήρθαν στην ποίηση. Το ακροατήριο ήταν κυρίως φοιτητές, ποιητές και διάφοροι περιπλανώμενοι στρατευμένοι αμερικάνοι, μεταξύ των οποίων ένας ρεπόρτερ απ' το Ίδρυμα Πασίφικα. Έτσι πορεύεται η ποίηση στα χαρακώματα...

Ο Φερνάντο Σίλβα, ο ποιητής και γιατρός που συνάντησα στην κυριακάτικη εκδρομή μας, ήταν ένας άλλος, που μαζί του ένιωσα μια άμεση ανθρώπινη επαφή (και ήταν μάλλον αυτός που την προκάλεσε, αναφωνώντας μια ώρα μετά τη συνάντησή μας· «είμαστε αδέλφια»). Μετά από λίγο μου έδωσε ένα λουλούδι λέγοντας ότι η *μπρούχα* φυτρώνει εκεί που δε φυτρώνει τίποτα άλλο, στα πιο απίθανα μέρη. (Μου έδειξαν ένα άλλο λουλούδι, γνωστό σαν η *ντορμιλόνα* ή *ντορμιράντα* που ήταν πάντα κοιμισμένο. Όταν το αγγίζεις, κλείνει. Σίγουρα, δεν είναι ένα επαναστατικό λουλούδι.) Έγραψα το παρακάτω ποίημα σε μια σχετική «επαναστατική ευφορία» και το παρουσίασα στην ανάγνωση ποιημάτων —κάποιος μπορεί να το θεωρήσει αφελή αγκιτάτσια— αλλά ίσως είναι μια αφέλεια που αξίζει να διατηρηθεί. Και ταίριαζε καλά με το σπόρο που έφερνα απ' τον τάφο του Πάστερνακ.

Η Μπρούχα: το λουλούδι της Επανάστασης

Στα χωράφια της πείνας
στις λίμνες της δίψας

κάτω απ' τους λόφους της πείνας
κάτω απ' τα ηφαίστεια
εκεί που δεν υπάρχει τίποτα
εκεί που δεν υπάρχει σημάδι πρασινάδας
σαν πουλιά στην άκρη του ηφαίστειου
σαν αρκτικά λουλούδια που ποτέ δε μαραίνονται
στις ήρεμες λευκές νύχτες
στις νύχτες του μαύρου κοραλλιού
στις μαύρες νύχτες της ψυχής του καθένα
αυτά τα λουλούδια της μπρούχα
σαν πεταλούδες που ψάχνουν για φως
στα δάση στις ζούγκλες στις παραλίες
στα σύνορα και στα βουνά
στη Σιέρρα Μαέστρα της φαντασίας μας
στα σπίτια στους δρόμους στις αυλές
στα γραφεία των πλούσιων
στα εστιατόρια των χοντρών και βαριεστημένων
στις εξοχικές καντίνες
σε εργαστήρια του μυαλού
σε εκκλησίες γεμάτες νεκρούς πάπες
και στα καλύβια στους βρώμικους δρόμους του Μονιμπό
ανθίζει αυτό το ξεροκέφαλο λουλούδι
αυτό το μαγικό πορφυρό λουλούδι

αυτό το θαρραλέο λουλούδι της μπρούχα
ανθίζει κατακόρυφα
στο φως μιας καινούργιας μέρας
και θα ανθίζει ακόμα
και μέσα από βαρέλια με κανόνια
όταν τελικά όλα τα όπλα εγκαταλειφτούν
και θαφτούν στους κήπους
αυτό το τόσο θαρραλέο και θεότρελο λουλούδι της μπρούχα
το λουλούδι της Επανάστασης.

Μανάγκουα, 30 Ιανουαρίου 1984

Σε μια παράγκα, στη Μανάγκουα — λουλούδια της επανάστασης.

1 Φεβρουαρίου — Είχε προγραμματιστεί να πάμε στη βόρεια συνοριακή πλευρά, στα σύνορα με την Ονδούρα. Αλλά λόγω ανησυχίας για την ασφάλεια είτε για τη ζωή του Ερνέστο είτε για τη δική μου, το ταξίδι μας άλλαξε προς το νότο, στα σύνορα με την Κόστα Ρίκα, όπου αυτή τη στιγμή ο πόλεμος ήταν λιγότερο επικίνδυνος.

Κατευθυνόμαστε προς τα νότια με μια μικρή συνοδεία· μια λαντ ρόβερ με τρεις στρατιώτες μπροστά μας, ο Ερνέστο, ο Κρις Φέλβερ και εγώ ερχόμαστε έπειτα σε μια τογιότα σεντάν και ύστερα ένα άλλο σεντάν με τον Κεν Σίλβερμαν και τον Μπιλ Φίνεγκαν ακολουθούμενοι από ένα τζιπ με στρατιώτες. Επικοινωνούν με σήματα από ασύρματους καθώς προχωρούμε στο ύπαιθρο, που μοιάζει με την παραλιακή περιοχή της Καλιφόρνιας ή της Χιλής. Στα νότια της Μασάγια, η βλάστηση αρχίζει να είναι πιο πράσινη και τροπική: φοινικόδεντρα και μπανάνες, χωράφια ζαχαροκάλαμου, καφές και μπαμπάκι, ιερά ζώα στο χρώμα του κόκαλου με κέρατα, σπίτια και παράγκες και σταύλοι με τσίγκινες σκεπές, μάνγκο και γιούκα... πελεκάνοι φωλιασμένοι στα δέντρα σαν μεγάλα άσπρα λουλούδια.

Είναι περίπου δυο ώρες ταξίδι για την Κιμπάλσα, στην περιοχή των Ρίβας. Φτάνουμε εκεί, αφού έχει προηγηθεί η αναγνώρισή μας με τον ασύρματο και βγαίνουμε έξω να τεντωθούμε και να συναντήσουμε τον τοπικό διοικητή. Ο Μπιλ Φίνεγκαν βρίσκει στο γραφείο του, στο στρατώνα, σ' ένα ράφι τα ακόλουθα βιβλία:

Οδηγός μαρξισμού-λενινισμού

Ο αρχηγός της φρουράς στην Κιμπάλσα.

Τα Άπαντα του Λένιν
Κωμωδίες και Ιστορίες του Σαίξπηρ
Νικαράγουα: Ιμπεριαλισμός καί Δικτατορία, του Χάιμε Γουίλοκ (4 αντίτυπα).
Λα Σελεστίνα, του Φερνάντο Ρόχας.
Έγκλημα και τιμωρία, του Ντοστογιέφσκι.
(Όλα στα ισπανικά.)

Εδώ βρισκόταν κάποτε ένα μεγάλο κέντρο της Εθνοφρουράς του Σομόζα, οι πιο σημαντικές δυνάμεις του στο νότο. Ο Ερνέστο μου λέει, ότι περίπου 2.000 Σαντινίστας πήραν μέρος στη δύσκολη στρατιωτική επιχείρηση με 200 νεκρούς κάθε μέρα. Είναι ύπαιθρο με λίγη κάλυψη, με χαμηλά βουνά στα δυτικά και τα νότια και τη λίμνη Νικαράγουα στα ανατολικά. Δυο τεράστια ηφαίστεια που συνδέονται μ' έναν ισθμό, στη λίμνη Ομετεπέ.

Εδώ είναι που κάποτε είχε γίνει η πρόταση —μια συμφωνία που είχε κάνει η οικογένεια Καμόρο— για ένα κανάλι που να ενώνει τους δύο ωκεανούς και η λίμνη Νικαράγουα να είναι το κέντρο στο όλο σχέδιο. Αν αυτό είχε πραγματοποιηθεί, η ιστορία της Νικαράγουα θα είχε αλλάξει ριζικά και η χώρα ίσως να βρισκόταν σήμερα στην ίδια οικονομική και πολιτική κατάσταση με τον Παναμά — μια γρήγορη μεταλλαγή απ' τη δημοκρατία της μπανάνας σε στρατιωτικό καταυλισμό.

Ο Ερνέστο με πληροφορεί ότι η περιοχή Ρίβας ήταν το παλιό ινδιάνικο κέντρο στις προϊσπανικές εποχές. Ο *κακίκ* (ινδιάνος αρχηγός) συνάντησε τους ισπανούς στή Κιμπάλσα και τους ρώτησε:

Διοικητήριο στην περιοχή Ρίβας.

Πίνακας ανακοινώσεων στη Σόπα.

Γιατί υπάρχει μέρα και νύχτα;
Η γη είναι στρογγυλή ή επίπεδη;
Γιατί χρειάζεστε τόσο πολύ χρυσό;

Οι ισπανοί ονόμασαν τη λίμνη *Η Γλυκιά Θάλασσα,* είπαν ότι στη γεύση τους φαινόταν γλυκιά και ότι έπρεπε να γίνει δική τους.

Ξεκινάμε πάλι για το νότο, μετά από πολλούς ελέγχους με τον ασύρματο και φτάνουμε στη Σόπα, τρία περίπου χιλιόμετρα απ' τα σύνορα της Κόστα Ρίκα. Η τελευταία μεγάλη μάχη που έγινε εδώ γύρω, ήταν στις 28 Σεπτεμβρίου στη θέση Καρντένας. Στον εξωτερικό πίνακα ανακοινώσεων, στο διοικητήριο, υπάρχουν ανακοινώσεις με εθνικά και διεθνή, αθλητικά και πολιτιστικά νέα. Υπάρχει ένα χαρτόνι μ' ένα ποίημα του Λιονέλ Ρουγκάμα που πέθανε πολεμώντας στη Μανάγκουα, το 1970. Το ποίημα έχει τίτλο «Τα Σπίτια είναι γεμάτα Καπνό» (Βρίσκεται και στην ανθολογία *Βολκάν* που εκδίδει το Σίτι Λάιτς.)

Αυτή είναι η πρώτη μας επαφή με τη Λαϊκή Φρουρά. Νεαρά παιδιά με πράσινες στολές —τα περισσότερα μοιάζουν δεκαπέντε ή δεκάξι χρονών. Ένα είναι δώδεκα χρονών κι άλλο δεκατριών. (Θα ήταν στο σχολείο, λέει ο Ερνέστο, αν δεν υπήρχε η πολιτική του Ρήγκαν.) «Ο στρατός είναι μικρός, αλλά η Φρουρά είναι μεγάλη, οι περισσότεροι είναι εθελοντές», μου λέει. Ένα πρόσφατο σχέδιο που υπαγορεύτηκε από τον κίνδυνο μιας αναμενόμενης εισβολής, δεν ήταν πολύ πετυχημένο, αφού αρκετές οικογένειες έστειλαν τα παιδιά τους μακριά, σ' άλλες χώρες (σύμφωνα με το ρεπορτάζ μιας εφημερίδας). Εδώ, οι νεοσύλλεκτοι μοιάζουν με επαρχιωτόπουλα με ινδιάνικο αίμα, πολλοί κατάγονται απ' την Ομετεπέ.

Η λαϊκή φρουρά στην Πένιας Μπλάνκας.

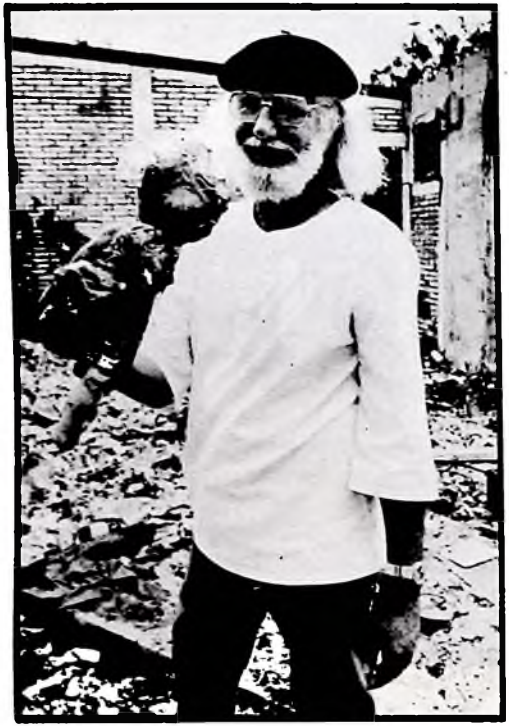

Στα ερείπια.

Μετά από δεκαπέντε λεπτά, κατευθυνόμαστε πάλι προς τα νότια, αφού περνάμε ένα καμιόνι ελέγχου· πηγαίνουμε κατευθείαν στην Πένιας Μπλάνκας, στα σύνορα. Μας παίρνει μόνο πέντε λεπτά και φτάνουμε στα γκρεμισμένα κτίρια του ελέγχου διαβατηρίων και του τελωνείου, που χτυπήθηκαν από οβίδες προερχόμενες απ' την Κόστα Ρίκα. Ο Ερνέστο μας λέει, ότι 200 αντισαντινίστας έφτασαν ως εδώ και αναχαιτίστηκαν από 28 Σαντινίστας. Αφού δεν μπορούσαν να προχωρήσουν άλλο, έκαψαν και κατέστρεψαν τα πάντα πριν υποχωρήσουν. Υπάρχει μια τρύπα από σφαίρα σε μια δεξαμενή νερού που συνεχώς στάζει.

Περπατάμε στα ερείπια ενός κτιρίου, όπου βρίσκονται σκορπισμένα αγκωνάρια, σπασμένα γυαλιά, γύψος και σπασμένα έπιπλα. Ο Ερνέστο βρίσκει μια καμένη, λιωμένη πλαστική κούκλα και τη σηκώνει ψηλά.

Περίπου 25 της Φρουράς μπαίνουν στη γραμμή για επιθεώρηση από το γκρουπ μας και κυρίως απ' τον Ερνέστο. Η επίσκεψη του υπουργού Πολιτισμού είναι γεγονός και δεν έχει έρθει εδώ κάτω, μήνες τώρα. Τους απευθύνεται ήπια, σαν παπάς. Μετά, ένας πολύ νεαρός στρατιώτης στη γραμμή φωνάζει ένα σύνθημα (μια *consigna*) και όλη η ομάδα απαντά με μια λέξη-κλειδί. Τα συνθήματα των Σαντινίστας. Αυτό επαναλαμβάνεται από διάφορους άντρες στις γραμμές και οι υπόλοιποι τραγουδάνε τις γενναίες απαντήσεις τους. Τα ινδιάνικα πρόσωπα, οι εκφράσεις στα σκοτεινά πρόσωπα αυτών των πολύ νεαρών στρατιωτών όταν φωνάζουν τα συνθήματά τους, («πεθαίνω για την πατρίδα»), είναι ένα μίγμα πρόκλησης, περηφάνιας και τρόμου...

Σε λίγα λεπτά είμαστε πάλι πίσω, στα αυτοκίνητα, κατευθυνόμενοι σ' ένα καταυλισμό της ζούγκλας, μια φάρμα βαθιά μέσα στα δάση, στα σύνορα· η φρουρά ήταν εγκατεστημένη

Τα οχυρώματα στην Πένιας Μπλάνκας.

σε μια μεγάλη αποθήκη με χορτάρινη σκεπή. Εκτοξευτήρες χειροβομβίδων, ΑΚ-47άρια, αυτόματα όπλα με ρωσικές επιγραφές ήταν στοιβαγμένα στα ράφια. Υπάρχει κι άλλος ένας πίνακας ανακοινώσεων με τρέχοντα νέα. Περπατάμε ένα γύρω ελέγχοντας τα πάντα. Οι στρατιώτες τραγουδάνε μερικά συνθήματα, καθώς τους αφήνουμε μέσα στη σκόνη. Είναι η ζωή τους, το μέλλον τους. (Άραγε, στην καρδιά της πραγματικότητας, είναι αυτοί ή εμείς;)

Οι δυνάμεις του Εντέν Παστόρα, πάνω στους λόφους, δεν αποκαλούν τους εαυτούς τους «κόντρας»*, γιατί δεν είναι εναντίον της αρχικής επανάστασης. Νιώθουν ότι οι Σαντινίστας πρόδωσαν τα ιδανικά του Σαντίνο με το να γίνουν ένα ολοκληρωτικό κράτος που υποστηρίζεται από την Κούβα και τη Ρωσία. Ένας υποστηρικτής του Παστόρα, ένας νικαραγουανός εξόριστος που ήρθε να με δει στο Σαν Φραντσίσκο, μου είπε —μου φάνηκε σαν να μην πίστευε στα ίδια του τα λόγια— ότι τα πράγματα ήταν χειρότερα τώρα στη Νικαράγουα παρά τότε που ήταν ο Σομόζα!

Αυτό είναι πολύ παράλογο, ακόμα και για τα δεδομένα των αντισαντινίστας, αν είναι γνωστή λίγη απ' την πραγματική ιστορία του Σομόζα. Εδώ παραθέτω μια μικρή περίληψη αυτής της ιστορίας και της Επανάστασης, που διάλεξα από μια ανάλυση του Φελίξ Μασούντ στο *Κόκκινο Ψάρι* (εκδ. Ταλάσι, Φλα. Χειμώνας, 1983). Προέρχεται, σίγουρα, από μια αριστερή έκδοση, αλλά τα περισσότερα γεγονότα δεν μπορούν να αμφισβητηθούν:

Ο Αναστάζιο Σομόζα Γκαρσία, ο πρώτος απ' τους τρεις Σομόζα που κυβέρνησαν τη χώρα,

---

* Αντίθετοι

ήρθε στην εξουσία το 1936, σαν αρχηγός της νεοσύστατης, αμερικανόφερτης Εθνοφρουράς. Με μια ισχυρή στρατιωτική μηχανή, η οικογένεια Σομόζα κυβέρνησε τη Νικαράγουα σαν μεσαιωνικός αφέντης. Οι καλύτερες εκτάσεις μοιράστηκαν μεταξύ των στρατηγών και της οικογένειας, που έφτασαν να οικειοποιηθούν περισσότερο από 20% των ευφορότερων περιοχών της χώρας. Άλλες ιδιοκτησίες του Σομόζα ήταν οι εθνικές αεροπορικές γραμμές, τράπεζες, εταιρείες εισαγωγών-εξαγωγών, μετοχές ζάχαρης, βαμβακιού και καπνού, ζώα, ακίνητη περιουσία στο εξωτερικό (πολλά στη Νότια Φλόριντα) και εκατομμύρια δολάρια σε λογαριασμούς ελβετικών τραπεζών (υπολογίζονται σε 1 δισεκατομμύριο).

Επί σαράντα τρία χρόνια, η δυναστεία του Σομόζα είχε την πολιτική, οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη των ΗΠΑ. Και επί σαράντα τρία χρόνια κανένας στην Ουάσινγκτον δε ζήτησε ποτέ από τους Σομόζα να προστατέψουν τις δημοκρατικές ελευθερίες, να κάνουν εκλογές ή να ελευθερώσουν την οικονομία απ' το στραγγαλισμό της δυναστείας της. Στην πραγματικότητα, με πολύ λίγο ενδιαφέρον για την κατάσταση των ανθρώπινων δικαιωμάτων στη Νικαράγουα, ο πρόεδρος Φρανκλίνος Ντελάνο Ρούσβελτ αναφέρθηκε κάποτε στο Σομόζα, λέγοντας ότι είναι «ένας μπάσταρδος, αλλά δικός μας μπάσταρδος».

Μετά από περίπου είκοσι χρόνια ένοπλου αγώνα με πάνω από πενήντα χιλιάδες νεκρούς, η δικτατορία τελικά ανατράπηκε στις 19 Ιουλίου 1979. Ο δικτάτορας όμως είχε αφήσει τα βρωμερά σημάδια του. Η χώρα ήταν ερειπωμένη μετά από μήνες άσκοπων βομβαρδισμών στη διάρκεια των τελευταίων φάσεων της επανάστασης. Το δημόσιο χρήμα είχε κατασχεθεί από το Σομόζα και τους οπαδούς του και τα ταμεία ήταν άδεια. Ο αναλφαβητισμός ήταν πάνω από 50%, η ανεργία πάνω από 40%, ο υποσιτισμός ήταν ανεξέλεγκτος και το δημόσιο χρέος έφτανε τα δισεκατομμύρια. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, οι Σαντινίστας άρχισαν το γιγάντιο αλλά ελπιδοφόρο χρέος της εθνικής ανοικοδόμησης.

Σαντινίστας σ' ένα καταυλισμό της ζούγκλας, στα σύνορα της Κόστα Ρίκα.

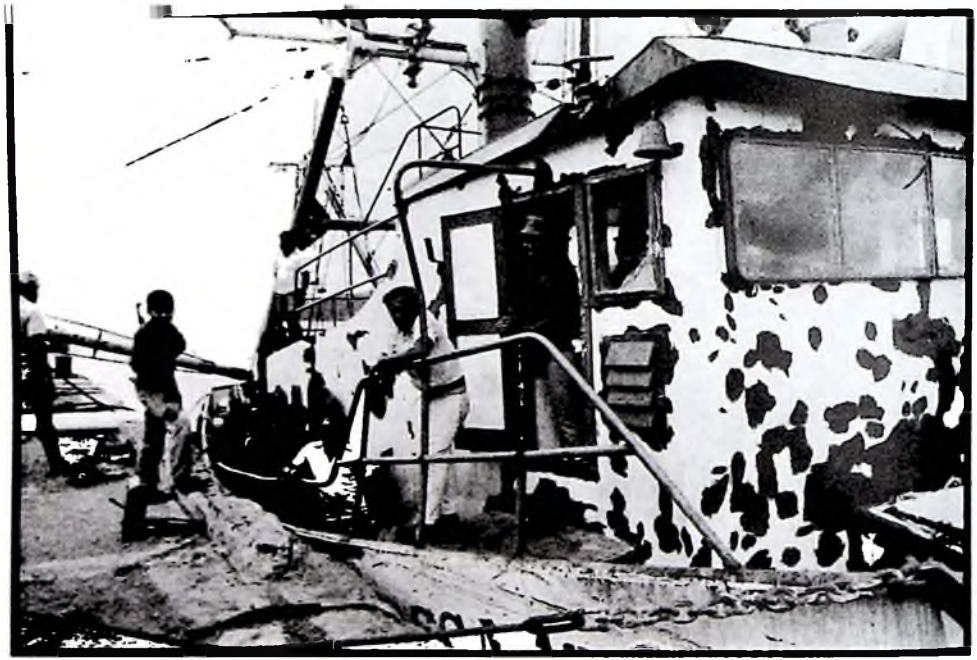

Σ' ένα λιμάνι, στο γυρισμό στη Μανάγκουα, κάποιος είπε: «Το νικαραγουανό Ναυτικό!»

Σήμερα, μετά από τέσσερα χρόνια επανάστασης, παρά την έλλειψη υλικών αγαθών και την κινητοποίηση για πόλεμο, οι Σαντινίστας εκπληρώνουν τις υποσχέσεις τους. Κανένας δεν αρνείται, ότι η ζωή των περισσότερων νικαραγουανών έχει βελτιωθεί σημαντικά. Ο αναλφαβητισμός έχει πέσει στο 12% και περισσότεροι από ένα εκατομμύριο νικαραγουανοί είναι σε σχολεία (40% του πληθυσμού). Ελεύθερη ιατρική περίθαλψη παρέχεται ακόμα και στις πιο απομακρυσμένες γωνιές της χώρας. Ο δείκτης της παιδικής θνησιμότητας έχει πέσει από 120 στα 1000, σε 90 στα 1000. Μια μακροπρόθεσμη αγροτική αναμόρφωση δίνει γη στον καθένα που τη θέλει για να δουλέψει. Η ανεργία έχει πέσει αισθητά και η παραγωγή αγαθών είναι σε διαρκή άνοδο.

Ήταν πολύς δρόμος για την επιστροφή στη Μανάγκουα και βράδιαζε όταν φτάναμε πίσω στην πόλη, περνώντας από ένα μεγάλο Μακ Ντόναλντς με ουρές ανθρώπων που περίμεναν να σερβιριστούν. (Μήπως ονειρεύτηκα ότι ήταν αποικιακή αρχιτεκτονική; Πάνω σ' ένα τοίχο ήταν γραμμένο με σπρέι «NO PASARAN!»)

Είχαμε ελεύθερο το βράδυ μας και φάγαμε στο σπίτι. Στην τοπική τηλεόραση υπήρχε το σόου των Σάιμον και Γκαρφάνκελ απ' το Σέντραλ Παρκ της Νέας Υόρκης, η «Τερέζα» του Εμίλ Ζολά και τα μπαλέτα Μπολσόι.

Το παιδί του σπιτιού ή αλλιώς το γκαρσόνι στο σπίτι μας, παρεπιπτόντως είπε ότι μπορεί να ήταν επικίνδυνο να βγούμε μόνοι μας τη νύχτα. (Μπορεί να μας έπαιρναν για Κακούς Αμερικανούς;) Το «παιδί του σπιτιού» ήταν στρατιώτης με άδεια απ' το μέτωπο. Σκέφτηκα τη φράση του Ερνέστο «όχι υπηρέτες και όχι κύριοι».

Νομίζω ότι ήταν εκείνη τη νύχτα κατά τις μία, που ο Κρις Φέλβερ βγήκε με τη συνοδό μας, τη Νάντια, σε μια ντίσκο και να η περιγραφή του: «Τυπικός χώρος με μουσική τόσο δυνατή, που υπήρχε δυσκολία να μιλήσεις. Όταν η Νάντια πήγε στην τουαλέτα, έγειρα πάνω στο τεράστιο μεγάφωνο παρακολουθώντας τους χορευτές· παντού είναι το ίδιο αυτή την ώρα της νύχτας. Κουρασμένος απ' τον ήχο και την κίνηση, κατευθύνθηκα προς τον σίγουρα αμερικάνο που η Νάντια μου έδειξε καθώς μπαίναμε. Σίγουρα ήταν ναυτικός που ανήκε στην πρεσβεία των ΗΠΑ και που είχε προσπαθήσει να κάνει το δημοσιογράφο στη Βαλτιμόρη, πριν καταταγεί, εδώ και δυο χρόνια. «Περνώ πάντα την άδειά μου στη Νικαράγουα τα τελευταία δύο χρόνια» λέει αυτός ο δυνατός μαύρος άντρας, κοιτάζοντάς με ίσια στα μάτια. «Δεν υπάρχει καλύτερο μέρος για μένα, στ' αλήθεια δε θέλω να φύγω, γιατί απλά δεν υπάρχει πρόβλημα ράτσας», μου λέει με ειλικρίνεια. «Αλλά αν οι νικαραγουανοί πάρουν κανένα απ' τα ρώσικα μίνγκ, οι ΗΠΑ θα εισβάλουν αύριο κιόλας», με καθησυχάζει, σαν να είχε πληροφορίες από τα μέσα.

«Μιας και ψάχνουμε ακόμα για κάποιο ποτό, κατευθυνόμαστε σε ένα άλλο υπαίθριο καφενείο που κάθε άλλο παρά κλείνει και εκείνη τη στιγμή μια ομάδα ανθρώπων μας προσπερνάει, προσφέροντάς μου τσιγάρο και συνειδητοποιώ ότι είναι όλοι ομοφυλόφιλοι. Παίρνω το τσιγάρο και κάνω κάποια αστεία παρατήρηση που όλοι τσιμπάνε, αλλά η Νάντια τους παραμερίζει και τους πετάει ένα "καληνύχτα". Λέει: «Ανέχονται αυτό το είδος εδώ, αλλά δεν το προωθούν κιόλας».

Οι σημειώσεις του Κρις Φέλβερ για την πρώτη του νύχτα στη Νικαράγουα, είναι κάπως έτσι: «Η Λουζ Μαρίνα και η μεταφράστριά μας, η Νάντια, με πήγαν σ' ένα ντόπιο εστιατό-

ριο για μια γεύση ντόπιας νυχτερινής ζωής. Δίπλα στο εστιατόριο υπάρχει το μπαρ, τυπικό, με πιανίστα και έναν όρθιο μπασίστα. Στη διάρκεια του πρώτου τραγουδιού, ένας άντρας σωριάζεται πάνω σ' ένα τραπέζι αποκαλύπτοντας ένα μεγάλο ρεβόλβερ χωμένο στο παντελόνι του. Οι φίλοι του τον βοηθάνε να σταθεί στα πόδια του κι ένας άλλος γύρος ποτών καταφτάνει. Όλοι είναι ντυμένοι με αθλητικά μπλουζάκια και απλή εμφάνιση, μόνο μια νέα γυναίκα φοράει ένα επίσημο αξιοπερίεργο φόρεμα με φαρδιά φουσκωτά μανίκια. Γνωριζόμαστε μ' αυτή την παρέα και κατευθυνόμαστε οδηγώντας τρελά μέσα απ' την πόλη, σε μια αριστοκρατική συνοικία. Αργότερα βρίσκομαι να πίνω βότκα Στόλυ με τον αρχηγό των ανταρτών, το Ρίτσαρντ Λούγκο Καντς, έναν ήρωα της νίκης των Σαντινίστας. Πριν μπούμε στο σπίτι του, ανακουφιζόμαστε στην πλαϊνή αυλή και συζητάμε για τ' αστέρια που ανήκουν στον Ωρίωνα. Στο σπίτι του έχει ένα περίπλοκο οπτικοακουστικό σύστημα, δυο κασετόφωνα, ένα βίντεο Μπεταμάξ 1/2" και ένα μπαρ γεμάτο ξένα λικέρ. Στη βεράντα υπάρχουν δυο μπουλντόγκ και ένας σκύλος κινέζικης ράτσας, ενώ το μεγαλύτερο μπουλντόγκ, σε μια αμόρα, με κοιτάζει ερωτηματικά. Βάζουμε τους Μπητλς και ξαφνικά είμαστε πάλι στα τέλη του εξήντα, με το άλμπουμ «Ρεβόλβερ» πάνω στο πικάπ. Η πρώτη μου νύχτα στη Νικαράγουα· μου κάνουν ερωτήσεις για όλο το πολιτικό παιχνίδι. Στριμωγμένος κάνω μια πρόποση για την Επανάσταση και για ζωή, σ' αυτό το δωμάτιο, γενικά. Ξαφνικά, υπάρχει κάποιος κύριος στο σπίτι που αποσύρεται απ' τη συζήτηση και συνειδητοποιώ ότι είναι ο σωματοφύλακας. Τελικά, φεύγουμε, αφού ο αρχηγός με κάλεσε για ψάρεμα, νωρίς, την άλλη μέρα το πρωί, αλλά αρνούμαι γιατί πρέπει να συναντήσουμε τον Ερνέστο στις 8.30 ακριβώς. Δεν είναι ακριβώς η βραδιά που είχα προγραμματίσει, ζητώντας να βγω στην

πόλη, καθώς δεν είχα θυμηθεί ακόμα τα ισπανικά μου και η μετάφραση είναι ακόμα δύσκολη· παρ' όλα αυτά, την άλλη μέρα οι αμερικάνοι δημοσιογράφοι μου λένε, ότι ζώντας κανονικά εδώ, ποτέ δε θα περνούσα μια νύχτα φλερτάροντας μ' αυτό το συγκεκριμένο γκρουπ».

Οι σημειώσεις του Κρις που αφορούν μια άλλη νύχτα, έχουν κι αυτές τη θέση τους εδώ: «Αργότερα, στο σπίτι μας συναντάμε μια πολύ όμορφη νεαρή *κομπανιέρα* με τη μητέρα της· μετά από λίγο αφήνει τη μητέρα της και την ακολουθώ έξω στην πισίνα. Ενώ βρέχουμε τα πόδια μας στο νερό, μου λέει ότι "επανάσταση σημαίνει ζωή" και ότι δεν είναι δυνατή η ύπαρξη χωρίς αυτήν. Αργότερα, σε μια αιώρα, ρωτάω: "Πού είναι ο έρωτας στη ζωή σου;" Μου λέει για το φίλο της στη Νότια Αμερική που κι αυτός πολεμάει για την ελευθερία με όλη τη καρδιά και την ψυχή του. "Αγάπη είναι η επανάσταση και αυτό είναι ζωή". Δε θα μπορούσε να είναι με κανέναν άντρα που δε θα ήταν στρατευμένος όπως αυτή...»

2 Φεβρουαρίου — Σήμερα πάμε στο Σολεντινάμε με ελικόπτερο. Είχα ζητήσει να επισκεφτούμε ιδιαιτέρως το νησί του Ερνέστο, μακριά, προς το νότο, στη μακρινή άκρη της λίμνης Νικαράγουα. Εκεί, τον καιρό του Σομόζα, ο Ερνέστο είχε ιδρύσει μια θρησκευτική κοινότητα περισυλλογής. Η Εθνοφρουρά είχε ισοπεδώσει το μέρος εκείνο καταστρέφοντας τα πάντα εκτός απ' τη μικρή εκκλησία και ο Ερνέστο είχε υποχρεωθεί να καταφύγει στο εξωτερικό. Τώρα, το μέρος είχε αναστηλωθεί και ο Ερνέστο είχε ξανάρθει, αλλά όχι πρόσφατα. Ήθελε να 'ρθει εδώ, μήνες τώρα· στην πραγματικότητα, έλπιζε να αποτραβηχτεί εδώ, αλλά δεν μπορούσε, αφού υπήρχε ακόμα δουλειά για την Επανάσταση.

Έτσι, μπήκαμε στο μεγάλο, ρωσικής κατασκευής, στρατιωτικό ελικόπτερο, στις οχτώ —ήταν πολύ μακριά να πάμε με καράβι σε μια μέρα, αφού φεύγαμε απ' τη χώρα την επόμενη μέρα. Μια γυναίκα, που και τα εφτά της παιδιά είχαν πάρει μέρος στις μάχες (ένα σκοτώθηκε), ήταν μεταξύ των επιβατών. Ήταν ακόμη ο Ερνέστο, η συνοδός μας η Νάντια, ο Σίλβερμαν κι ο Φίνεγκαν και δυο στρατιώτες συν ο πιλότος και δυο μέλη του πληρώματος. Γράφοντας στο σημειωματάριό μου, απόρησα πότε βρεθήκαμε κιόλας στον αέρα· ούτε η ελάχιστη αίσθηση κίνησης. Ξαφνικά, βρισκόμασταν χίλια πόδια ψηλά και προχωρούσαμε σταθερά πάνω απ' την καφετιά γη. Ο Ερνέστο διαβάζει την καθημερινή έκδοση, *Ελ Νουέβο Ντιάριο*, που έχει μια ιστορία για το Μαρτινέζ Ρίβας, ο οποίος κέρδισε το ετήσιο βραβείο ποίησης του Ρουμπέν Νταρίο· είναι ένας απ' τους τρεις μεγάλους ποιητές της

Ο Κρις Φέλβερ, ο φωτογράφος, μπροστά σ' ένα ελικόπτερο ρωσικής κατασκευής.

γενιάς του Ερνέστο και η αναγνώρισή του είναι δίκαιη. Ο Ερνέστο είναι πανευτυχής. Την προηγούμενη μέρα είχα πάρει αυτό το σημείωμα στ' αγγλικά απ' το Ρίβας: «Σαν "τελευταίος απ' τους αμερικανούς χριστιανούς πότες" — αναρρώνω από μια Κερουακική-Σκοτφιτζεραλντική-Μάλκολμλορική φιέστα. Οι φίλοι μου Κένεθ Σίλβερμαν και Μπιλ Φίνεγκαν ήρθαν να με δουν ψες τη νύχτα και τώρα φέρνουν αυτό το σύντομο γράμμα σε σένα σαν ένα γεια σου-αντίο: *Χαίρε κι εσύ ω φρούριο!*»)

Έξω είναι μια ηλιόλουστη μέρα. Η έλικα περιστρέφεται μ' ένα τραγουδιστό ήχο που τον πνίγει η μηχανή. Περνάμε πάνω απ' τη *λαγκούνα* Απόγιο, τη λίμνη του κρατήρα, μετά απ' τη Γρανάδα και μετά κατευθυνόμαστε πάνω απ' τη λίμνη Νικαράγουα και τα νησάκια που επισκεφτήκαμε την Κυριακή με τη βάρκα. Κάθομαι στην πόρτα του πιλοτήριου. Ο πιλότος έχει το χάρτη στα πόδια του. Ύστερα αφήνουμε την Ομετεπέ πίσω μας με τα δυο ηφαίστειά της, στεφανωμένα με καπνούς και ζεστά σύννεφα... Σε λίγο περισσότερο από μια ώρα πετάμε χαμηλά, πάνω απ' τους πράσινους λόφους ενός μικρού τροπικού νησιού. Μοιάζει άγριο. Κάνουμε κύκλους πάνω απ' την άκρη του και πετάμε πάνω απ' τις πλούσιες κορφές των δέντρων για να προσγειωθούμε χωρίς το παραμικρό τράνταγμα σ' ένα φωτεινό πράσινο χωράφι πίσω από άγρια φοινικόδεντρα. Ξαφνικά, βρεθήκαμε σε μια κρυφή τροπική περιοχή. Ζώα μασουλάνε μέσα στα δέντρα, το τραγούδι των πουλιών ελαφραίνει τον αέρα, ένα άλογο κι ένας καβαλάρης σταματάνε για να μας δουν. Υπάρχουν μερικά μικρά άσπρα σπίτια σ' ένα κοντινό λόφο και η εκκλησία του Ερνέστο. Μοιάζει σαν να βρισκόταν εδώ η ίδια η αθωότητα, ήρεμο νησί σε μια «θάλασσα κακίας». Αυτή είναι η ρομαντική ερμηνεία, το όραμα του «ευγενούς άγριου» (που καταρρίφθηκε απ' τη μοντέρνα ανθρωπολογία), η ιδέα

Σολεντινάμε.

της αθωότητας που αντηχεί μέσα στο χρόνο από τους Πατέρες της Ερήμου μέχρι το Ρουσσώ. Ο Σομόζα προφανώς σκεφτόταν διαφορετικά. Ο Ερνέστο καταδικάστηκε σε θάνατο απών, γιατί σχεδίασε το Σολεντινάμε και την (φιλοσαντινίστικη) κοινότητά του. Ήταν εκείνες τις μέρες, που ο Ερνέστο απέρριψε τις καθαρές αρχές του Γκάντι περί μη-βίας που είχε ασπαστεί με το Μέρτον. «Ο Γκάντι δε θα είχε σταματήσει το Χίτλερ», μου είπε.

Μερικοί χωρικοί με ψάθινα καπέλα στέκονται ολόγυρα και μας παρακολουθούν που δια-σχίζουμε τα χωράφια απομακρυνόμενοι απ' το ελικόπτερο. Ένα ζευγάρι δουλεύει σ' ένα καινούργιο σχολικό κτίριο φτιαγμένο από πέτρωμα λάβας, όχι μεγαλύτερο από ένα ή δυο δωμάτια. Ένας γερο-χωρικός μου προσφέρει το άλογό του και κάνω ένα γύρω στο λιβάδι. Αλλά ο Ερνέστο ανυπομονεί να γυρίσει το μέρος μαζί μας. (Μοιάζει απελευθερωμένος, βγάζει τον μπερέ του και φοράει ένα ψάθινο καπέλο χωρικού.) Ευτυχισμένος μας δείχνει την αναστηλωμένη εκκλησία —ένα δωμάτιο ολόλευκης απλότητας. Πάνω απ' το ιερό, ένας καινούργιος σταυρός υψώνεται, που αντικαθιστά αυτόν που είχε φτιάξει ο Ερνέστο και που η Φρουρά είχε καταστρέψει. Ρωτάω τον Ερνέστο: «Δε λες τη λειτουργία αυτές τις μέρες;» «Μόνο ιδιωτικά. Και την περσινή Πρωτοχρονιά εδώ, στο Σολεντινάμε». Το φως του ήλιου μπαίνει άπλετο. Είμαστε κι εμείς μέρος της πρωτόγονης ζωγραφικής. Αλλά πάνω στο λόφο περιμένει το ελικόπτερο.

Ο Ερνέστο μας πηγαίνει να δούμε άλλα κτίρια που κατασκευάζονται. Υπάρχει ένα εργα-στήρι για παιχνίδια και έπιπλα, με καινούργιες δυτικογερμανικές μηχανές, δώρα μιας γερ-μανικής ένωσης κατασκευαστών ατσαλιού. Υπάρχει το σχέδιο ενός πολιτιστικού κέντρου

(από έναν ιταλό αρχιτέκτονα) σε μια μικρή πλαγιά κοντά σε μια διώρυγα της λίμνης, έτσι ώστε το ακροατήριο να κοιτάζει τη λαγκούνα... Υπάρχουν περίπου χίλιοι άνθρωποι στο νησί και δεν υπάρχουν αυτοκίνητα ή φορτηγά... Καμιά δεκαριά μικρά ελάφια μασουλάνε σε μια μεγάλη μάντρα-εκτροφείο. Το σπίτι της κοινότητας έχει ξαναχτιστεί και καθόμαστε έξω, στη βεράντα του. Μπαίνω μέσα και βλέπω ράφια με βιβλία· περίπου πενήντα βιβλία αποτελούν τη βιβλιοθήκη της κοινότητας. Υπάρχουν πέντε αντίτυπα του βιβλίου του Άλβα Μπέσι «Άνθρωποι και πόλεμος» και μερικά κείμενα στα γερμανικά. Υπάρχει Χο Τσι Μινχ και ένα εγχειρίδιο μαρξισμού, πάνω στο οποίο έχει φωλιάσει μια κότα. Ελπίζω να μη γεννάει κανένα αυγό.

Το γεύμα είναι έτοιμο στην κουζίνα, ψαρόσουπα με μπίρα. Ο Ερνέστο μου λέει ότι τρία αγόρια απ' την προηγούμενη κοινότητα σκοτώθηκαν στις μάχες (οι δυο συλλήφθηκαν ζωντανοί και δολοφονήθηκαν). Πίσω στη βεράντα, ο Ερνέστο μου δείχνει ένα φωτογραφικό άλμπουμ με τα ερείπια του Σολεντινάμε και μια φωτογραφία δείχνει ακριβώς την ίδια σκηνή μ' ένα μεγάλο πίνακα που έφτιαξα πριν φύγω απ' το Σαν Φραντσίσκο και που είχα ονομάσει «Νικαραγουανό ερείπιο».

Ο Ερνέστο θα 'θελε να ξεκουραστεί λίγο και με οδηγεί στην άλλη μεριά του λόφου, σ' ένα καινούργιο μικρό σπίτι που μόλις έχει τελειώσει. Φτιαγμένο γι' αυτόν, πολύ απλό, με μονά ξύλινα κρεβάτια, ένα γραφείο κι ένα πάγκο. Έχει τηλεόραση. Υπάρχει ηλεκτρικό. (Πριν πεθάνει ο Τόμας Μέρτον στην Άπω Ανατολή, ο Ερνέστο είχε χτίσει ένα μικρό απομονωτήριο για το δάσκαλό του, ο οποίος είχε σκοπό να επισκεφτεί αυτό το μέρος μετά

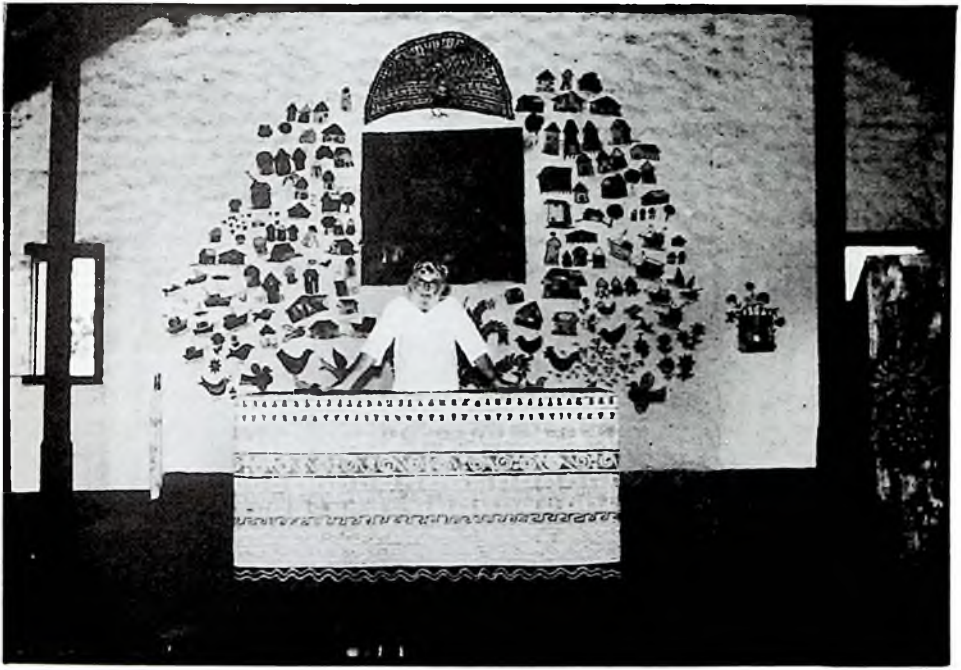

Ο πατήρ Ερνέστο Κάρντεναλ στην αναστηλωμένη του εκκλησία, στο Σολεντινάμε.

το ταξίδι του, στην 'Απω Ανατολή.) Υπάρχει επίσης ένα σπίτι που χτίζεται για τους νεοφώτιστους, πολύ σπαρτιάτικο.

Ενώ ο Ερνέστο προσπαθεί να κοιμηθεί, ένα όπλο εκπυρσοκροτεί κάτω στο λόφο. Μετά ένας άλλος πυροβολισμός. Μετά ένας άλλος. Μετά ένας άλλος. (Αποκαλύπτεται αργότερα, ότι ο Κεν Σίλβερμαν είχε πείσει ένα στρατιώτη να τον αφήσει να δοκιμάσει το όπλο του. 'Ηταν οι μόνοι πυροβολισμοί που άκουσα στη Νικαράγουα.) Μετά από λίγο, κατεβαίνουμε στην προβλήτα, όπου ένα μακρύ ξύλινο κανό είναι δεμένο και μια παλιά βάρκα με κουπιά είναι βουλιαγμένη. Μερικοί από μας κολυμπάνε μακριά, χτυπώντας με τα πόδια τους το νερό, ενώ ο Ερνέστο μένει με τα εσώρουχα και βουτάει στην άκρη της προβλήτας, δίνοντας ακριβώς την εικόνα του Ευαγγέλιου...

Πίσω, στο σπίτι της κοινότητας, συναντάμε το διοικητή της περιοχής (Ρίο Βίστα) και μας λέει ότι διακόσιοι άντρες του Εντέν Παστόρα παραδόθηκαν πριν δυο μέρες. Μας λέει ότι υπάρχουν ακόμα καμιά χιλιάδα απ' αυτούς εκεί, δείχνοντας προς την ακτή της Κόστα Ρίκα. Δυο δημοσιογράφοι από την *Μπαρικάντα* φτάνουν να του πάρουν συνέντευξη και είναι ώρα για μας να φύγουμε.

Ο Ερνέστο θα μείνει όλη τη νύχτα και είναι καταχαρούμενος που έχει μια μέρα ελεύθερη. Απολογείται που δε θα μπορέσει να μας συνοδέψει στο αεροδρόμιο την επόμενη μέρα. Ένα απ' τα τελευταία πράγματα που μου λέει σαν απάντηση στην ερώτησή μου, είναι, ότι είναι πιθανό να έχουμε «έναν ελευθεριακό μαρξισμό». Αποχωριζόμαστε μ' ένα φιλί και απογειωνόμαστε στον απογευματινό ουρανό.

'Ολοι είναι σκεπτικοί στο ελικόπτερο, κοιτώντας πίσω και κάτω...

Κάτω στην προβλήτα, Σολεντινάμε.

Στο νησί, ο Ερνέστο μου είχε δώσει ένα αντίγραφο της *«Νοσταλγίας του μέλλοντος: Ζωγραφική και άλλα καλά νέα στο Σολεντινάμε»*, (1982), στην οποία είχε γράψει μια αφιέρωση: «στο Σολεντινάμε και στο μέλλον...» Είναι γεμάτο με χρωματιστές αναπαραστάσεις της πρωτόγονης ζωγραφικής που υπήρχε στο Σολεντινάμε. Διαβάζω από την εισαγωγή του:

Έφτασα στο Σολεντινάμε με δυο άλλους *κομπανιέρος* πριν δώδεκα χρόνια για να ιδρύσουμε μια μικρή θρησκευτική κοινότητα περισυλλογής. Η περισυλλογή σημαίνει ένωση με το Θεό. Γρήγορα αντιληφτήκαμε, ότι η ενότητα με το Θεό μας οδηγούσε κατ' αρχήν σε ενότητα με τους πολύ φτωχούς και παραμελημένους χωρικούς που ζούσαν σκορπισμένοι στις όχθες του αρχιπελάγους. Η περισυλλογή μάς οδήγησε ύστερα στην πολιτική στράτευση: η αυτοσυγκέντρωση μας οδήγησε στην επανάσταση. Έπρεπε, αλλιώς δε θα ήταν αληθινή. Ο παλιός μου δάσκαλος, όταν ήμουν νεοφώτιστος, ο Τόμας Μέρτον, που ήταν ο εμπνευστής και ο πνευματικός καθοδηγητής αυτού του ιδρύματος, μου είχε πει ότι στη Λατινική Αμερική ένας άνθρωπος σκεπτόμενος δεν μπορούσε να μείνει έξω απ' τους πολιτικούς αγώνες.

Στην αρχή, θα προτιμούσαμε μια επανάσταση βασισμένη σε ειρηνικές μεθόδους πάλης (παρ' όλο που ξέραμε την παραδοσιακή αρχή της Εκκλησίας για το δίκαιο πόλεμο και το δικαίωμα των ατόμων και των εθνών για νόμιμη αντίσταση). Αλλά αργότερα, συνειδητοποιήσαμε ότι σήμερα η μάχη χωρίς βία δεν ήταν πρακτική για τη Νικαράγουα. Ο ίδιος ο Γκάντι θα είχε συμφωνήσει μαζί μας. Στην πραγματικότητα, όλοι οι αληθινοί επαναστάτες προτιμάνε τη μη-βία, αλλά δεν έχουν πάντα την ελευθερία να διαλέξουν. Αυτό που μας έκανε πολιτικά πιο ριζοσπαστικούς, ήταν το Ευαγγέλιο. Κάθε Κυριακή, στη λειτουργία, συζητούσαμε το Ευαγγέλιο με τους αγρότες κι αυτοί, με αξιοθαύμαστη απλότητα και θεολογικό βάθος, άρχισαν να καταλαβαίνουν την ουσία του μηνύματος του Ευαγγέλιου: την ανακήρυξη της βασιλείας του Θεού.

Και αυτή είναι: η εγκαθίδρυση στη γη μιας δίκαιης κοινωνίας, χωρίς εκμεταλλευτές ή εκμεταλλευόμενους, με όλα τα αγαθά κοινά, σαν την κοινωνία που οι πρώτοι χριστιανοί έζησαν. Αυτές οι συζητήσεις έχουν γίνει ευρύτατα γνωστές στον κόσμο από το βιβλίο «Το Ευαγγέλιο στο Σολεντινάμε», που έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Αλλά κυρίως, το Ευαγγέλιο μας δίδαξε, ότι ο λόγος του Θεού δεν είναι μόνο για να ακούγεται αλλά και για να εφαρμόζεται.

Και οι χωρικοί του Σολεντινάμε που μελέτησαν το Ευαγγέλιο σε βάθος, δεν μπόρεσαν παρά να αισθανθούν συμπαράσταση για τους αδελφούς και τις αδελφές τους σε άλλα μέρη της χώρας, που υπόκεινταν σε καταδιώξεις και τρομοκρατία, που φυλακίζονταν, βασανίζονταν, δολοφονούνταν, βιάζονταν, που οι φάρμες τους καίγονταν και που τους έριχναν απ' τα ελικόπτερα. Ένιωσαν επίσης συμπαράσταση για όλους όσους έδιναν τη ζωή τους από αγάπη για το γείτονά τους. Και για να είναι αυτή η συμπαράσταση αληθινή, η ασφάλεια και η ζωή του καθένα πρέπει να μπει σε κίνδυνο. Στο Σολεντινάμε ξέρουμε, ότι αν έπρεπε να εφαρμόσουμε το λόγο του Θεού, δε θα απολαμβάναμε πάντα ειρήνη και ηρεμία. Ξέραμε ότι θα έφτανε η ώρα της θυσίας και αυτή η ώρα έφτασε.

Μια μέρα, ένα γκρουπ από νέους άντρες και γυναίκες απ' το Σολεντινάμε (μερικοί απ' την κοινότητά μου) με βαθιά πεποίθηση αποφάσισαν να πάρουν τα όπλα. Γιατί; Το έκαναν μόνο για ένα λόγο: από αγάπη για τη βασιλεία του Θεού· από ζωηρή επιθυμία για κοινωνική δικαιοσύνη, για αληθινή και χειροπιαστή βασιλεία του Θεού, εδώ, στη γη.

Όταν έφτασε η ώρα, αυτοί οι νέοι άντρες και γυναίκες πολέμησαν με μεγάλο κουράγιο αλλά πολέμησαν επίσης με χριστιανικό τρόπο. Κι έτσι, κάποιο πρωί, στο Σαν Κάρλος, προσπάθησαν επανειλημμένα να συνδιαλαγούν με το στρατό για να αποφύγουν να ρίξουν έστω κι ένα πυροβολισμό. Αλλά ο στρατός απάντησε με όπλα και έτσι, παρά τη θέλησή τους, αναγκάστηκαν κι αυτοί να χρησιμοποιήσουν τα δικά τους.

Χαίρομαι που αυτοί οι χριστιανοί πολέμησαν χωρίς μίσος, πάνω απ' όλα χωρίς μίσος για τους

στρατιώτες που ήταν φτωχοί εκμεταλλευόμενοι χωρικοί σαν κι αυτούς. Είναι τρομερό που υπάρχουν νεκροί και τραυματίες. Θα επιθυμούσαμε να μην υπήρχε πόλεμος στη Νικαράγουα, αλλά αυτό δεν εξαρτάται από τους καταπιεσμένους ανθρώπους, που υποστηρίζουν απλά και μόνο τον εαυτό τους. Κάποια μέρα, δε θα υπάρχει πια πόλεμος στη Νικαράγουα, δε θα υπάρχουν πια χωρικοί-στρατιώτες που να σκοτώνουν άλλους χωρικούς, αλλά αντίθετα, θα υπάρχουν πλήθος σχολεία, κέντρα βοήθειας, νοσοκομεία και κλινικές για όλους, αρκετή τροφή και καταφύγιο για τον καθένα, τέχνη και διασκέδαση για τον καθένα και το πιο σπουδαίο, θα υπάρχει αγάπη μεταξύ όλων.

[Μετάφραση απ' την Μπάρμπαρα Πάσκε]

Επιστρέφοντας στη Μανάγκουα, περνάμε την τελευταία μας νύχτα στη Νικαράγουα και μετά το δείπνο είμαστε τυχεροί που δεχόμαστε την επίσκεψη δυο σπουδαίων, αν όχι των πιο σπουδαίων ανθρώπων της κυβέρνησης: Του Ντανιέλ Ορτέγκα Σααβέντρα (ο Μιγκουέλ Θερβάντες Σααβέντρα πρέπει να ήταν μακρινός του πρόγονος), που είναι συντονιστής του Εθνικού Διευθυντήριου και του πατέρα Μιγκουέλ ντ' Εσκότο Μπρόκμαν, του υπουργού Εξωτερικών. Πέρασαν απ' το σπίτι μας πηγαίνοντας στο αεροδρόμιο για να φύγουν για τη Βενεζουέλα. Αντίθετα απ' το Φιντέλ Κάστρο, που μου έδωσε πολύ χαλαρά το χέρι του όταν τον συνάντησα σε ένα εστιατόριο στην Αβάνα, το 1960, ο Ντανιέλ Ορτέγκα μου δίνει ένα πολύ πιο σταθερό χέρι, αλλά χωρίς τίποτα το αυταρχικό και η πρώτη εντύπωση που μου δίνει, είναι ενός νέου διανοούμενου, που θα μπορούσα να είχα συναντήσει σε κάποιο κολλέγιο στις ΗΠΑ· τίποτα το δικτατορικό ή στρατιωτικό σ' αυτόν, παρά την άψογη στολή του,

άλλος ένας πολύ καθώς πρέπει κύριος σαν τον Χάιμε Γουίλοκ. (Με πληροφορούν ότι έχει δυο παιδιά με τη Ροζάριο Μουρίλο.)

Καθόμαστε στις παλιές κουνιστές πολυθρόνες, στη σκοτεινή πια βεράντα. Ο πατήρ ντ' Εσκότο είναι ένας ευαγγελιστής παπάς, γύρω στα πενήντα και σπούδασε στο πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, στο Μπέρκλεϊ. Τα αγγλικά του είναι τόσο καλά, όσο οποιουδήποτε βορειοαμερικανού και βοηθάει πού και πού τα ισπανικά μου, καθώς θίγουμε στην ουσία όλα τα θέματα που έχουν ήδη αναφερθεί σ' αυτό το βιβλίο. Νιώθω μια άμεση συμπάθεια και για τους δυο τους και τους λέω ότι συμφωνώ με το βιβλίο του Εντουάρντο Γκαλεάνο, «Οι ανοιχτές φλέβες της Λατινικής Αμερικής», σαν μια ανάλυση του ιμπεριαλισμού που απομυζά τη Λατινική Αμερική χρόνια τώρα, μια άποψη που δε χρειάζεται μαρξιστική διαλεκτική ή μαρξιστική ιδεολογία για να αποδειχτεί. (Αναφέρω επίσης το βιβλίο, «Δολάρια και δικτάτορες» που η *Γκροβ Πρες* δημοσίευσε πρόσφατα. Φαίνεται να το ξέρουν.)

Ο Ντανιέλ Ορτέγκα παρατηρεί σε κάποιο σημείο ότι η βορειοαμερικανική πολιτική ήταν πάντα μια πολιτική «άγνοιας και εγωισμού». «Η αμερικανική πολιτική συμπεριφορά», λέει «είναι η ίδια απ' τον προηγούμενο αιώνα. Αυτό είναι το πρόβλημα». Δεν υπάρχει τίποτα το πολεμικό ή το αυθάδικο στη συμπεριφορά του. Πρόσθεσε, ότι επιθυμούσε «να μας *βοηθούσε* η Αμερική να φτιάξουμε ένα *μοντέλο ανάπτυξης* στη Νικαράγουα, που να χρησιμοποιηθεί απ' όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ο ιδιωτικός και ο πολιτικός παράγοντας μοιράζονται τα προβλήματα». (Αυτοί οι άνθρωποι δε μιλάνε σαν απολυταρχικοί στρατιωτικοί, όπως με είχε κάνει να πιστέψω ο Λευκός Οίκος!)

Μετά την επιστροφή μας στις ΗΠΑ, οι Σαντινίστας ανακοίνωσαν ελεύθερες πολιτικές

εκλογές για το Νοέμβριο. Είχε φανεί στη συζήτησή μας μ' αυτούς τους δυο ηγέτες, ότι αυτό το θέμα κυριαρχούσε στο μυαλό τους μαζί με μια συνεχή ανησυχία ότι ο πρόεδρος Ρήγκαν μπορούσε να στείλει δυνάμεις να εισβάλουν στη Νικαράγουα μια οποιαδήποτε στιγμή. Μόνο αν οι ΗΠΑ παραιτηθούν, είπαν, απ' την προσπάθεια, μπορεί να τα καταφέρουμε να έχουμε πραγματικά δημοκρατικές εκλογές. Μελετούσαν πυρετωδώς διάφορα μοντέλα διακυβέρνησης και ήθελαν να φτιάξουν ένα μοντέλο «πραγματικής δημοκρατίας» για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Τους ρώτησα τι πίστευαν για το αγγλικό μοντέλο, στο οποίο η κυβέρνηση του πρωθυπουργού καταργείται όταν δεν έχει την ψήφο εμπιστοσύνης κι έτσι ο λαός δεν υπόκειται για χρόνια σε μια κυβέρνηση που δεν ανέχεται — όπως στις ΗΠΑ. Ο πατήρ ντ' Εσκότο γέλασε και είπε ότι ίσως χρειαζόντουσαν λίγο περισσότερη σταθερότητα προς το παρόν. Εδώ, δεν ήταν Αγγλία!

Όχι, σίγουρα δεν ήταν Αγγλία. (Το μελάνι στη Μάγκνα Κάρτα τους δεν είχε ακόμα στεγνώσει. Ή, όπως θα 'λεγαν μερικοί, ακόμα γράφεται.) Και οι φιλελεύθεροι αντιφρονούντες ζητούσαν από τους Σαντινίστας να αφήσουν τον πολιτικό έλεγχο του στρατού, της αστυνομίας, και του εθνικού δίκτυου τηλεόρασης καθώς και να πάψουν τη λογοκρισία του τύπου και να αναιρέσουν τη στρατιωτική κατάσταση. Χωρίς αυτά, δε θα μπορούσαν να γίνουν πραγματικά δημοκρατικές εκλογές.

Αλλά, ο Ντανιέλ Ορτέγκα μας εξήγησε, ότι αυτή τη στιγμή αποτέλεσμα της πολιτικής του Ρήγκαν ήταν να αναχαιτίσει την πορεία της Νικαράγουα για ελεύθερες εκλογές και για οποιοδήποτε δημοκρατικό καθεστώς. Πρόσθεσε επίσης ότι περίμεναν, μόλις ο Ρήγκαν επανεκλεγεί, να στείλει δυνάμεις εισβολής.

Περπατήσαμε μαζί τους μέχρι το τζιπ του μέσα στη νύχτα μετά από μια ή μιάμιση ώρα, ανταλλάξαμε μια ζεστή χειραψία και τους παρατηρούσαμε να χάνονται στη νύχτα της Νικαράγουα, αναρωτώμενοι αν θα τους ξαναβλέπαμε ποτέ ζωντανούς. Οδηγούσε ο Ντανιέλ Ορτέγκα μ' ένα νεαρό στρατιώτη δίπλα του.

Δε θέλουμε αυτού του είδους τη δημοκρατία, όπου μόλις τριάντα τοις εκατό του πληθυσμού συμμετέχουν στην εκλογή του προέδρου της. Δε θέλουμε εδώ τη δημοκρατία της Κου Κλουξ Κλαν. Αυτό το είδος της δημοκρατίας το ξέρουμε ήδη από την εποχή του Γουόκερ, του Ντιάζ, του Μονκάντα και από την εποχή του Σομόζα.
Για μας, η δημοκρατία είναι να αγαπάμε αληθινά ο ένας τον άλλο, που σημαίνει να θάψουμε το προσωπικό συμφέρον, τη λαιμαργία και τη δίψα για χρυσό. Αυτό σημαίνει, να θάψουμε τον εκμεταλλευτή και να βγάλουμε τον εκμεταλλευόμενο έξω απ' τον τάφο του.

Ντανιέλ Ορτέγκα

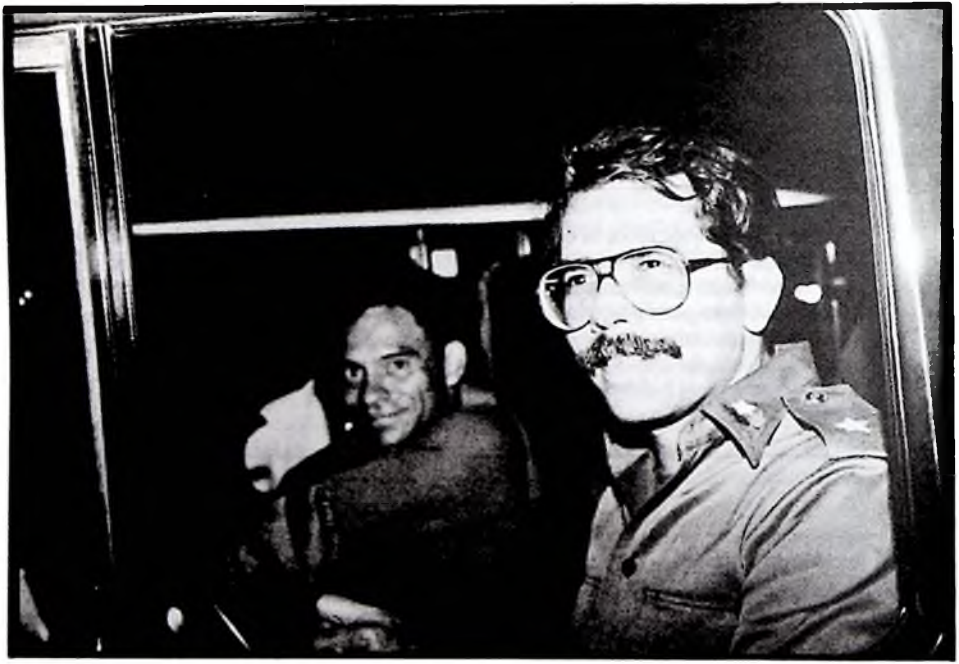

Ο διοικητής Ντανιέλ. Ορτέγκα Σααβέντρα (δεξιά) φεύγοντας.

3 Φεβρουαρίου — Νωρίς το άλλο πρωί, στο αεροδρόμιο, δεχόμαστε δυο δώρα. Το ένα είναι μια συμβολική ακριλική ζωγραφική· αναπαριστάνει πέτρες του δρόμου, που χρησιμοποιήθηκαν σαν οδοφράγματα στη διάρκεια του ξεσηκώματος των Σαντινίστας και που μου έστειλε η Ροζάριο Μουρίλο εκ μέρους της Ένωσης των Πολιτιστικών Εργατών των Σαντινίστας. Το άλλο είναι ένα ζωγραφισμένο ξύλινο κεφάλι ταύρου (με πέτσινα αυτιά) μαζί με μια χάρτινη φούστα που χρησιμοποιείται στους παραδοσιακούς τοπικούς χορούς. Το όνομα αυτού του επαναστατικού ταύρου είναι Ο "αρρενωπός ταύρος".

Η κάρτα που τον συνόδευε, γράφει «Ντανιέλ Ορτέγκα Σααβέντρα, Αρχηγός της Επανάστασης» και απευθύνεται «στο συναγωνιστή Λόρενς Φερλινγκέττι». Συναγωνιστής *(κομπανιέρο)* είναι μια λέξη, μου είπε κάποιος Σαντινίστα, χωρίς τις προεκτάσεις της λέξης «σύντροφος» *(καμαράντα)* του Κομμουνιστικού Κόμματος. Για μένα είχε πάντα την έννοια χωραφιών, φτωχών επαρχιών, της ίδιας της γης. Το κίνημα για την απελευθέρωση των συναγωνιστών και των συναγωνιστριών του κόσμου, των κολασμένων της γης, είχε αρχίσει πριν από τη Γαλλική Επανάσταση και η Νικαράγουα είναι μέρος αυτού του κινήματος. Είναι μια ανεπίστρεπτη επανάσταση.

4 Ιουλίου 1984